

Ekofeminizm Kuramı Çerçevesinde Kadın-Doğa İlişkisi, Çevresel Mücadeleler ve Toplumsal Adalet

Büşra Aydın*

Geliş Tarihi / Received: 28 Ekim 2025

Kabul Tarihi / Accepted: 25 Aralık 2025

Aydın, B. (2025). Ekofeminizm kuramı çerçevesinde kadın-doğa ilişkisi, çevresel mücadeleler ve toplumsal adalet. *Eğitim Bilim Toplum*, 23(4), 69-103

Öz

Bu çalışma, ekofeminizm yaklaşımını kadın-doğa ilişkisi ve toplumsal adalet perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Ekofeminizm, doğaya yönelik tahakküm ile kadınlara uygulanan toplumsal baskılar arasındaki tarihsel, kültürel ve yapısal bağları görünür kılarak ataerkil ve kapitalist sistemleri eleştiren disiplinlerarası bir düşünce ve eylem alanı sunmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, ekofeminizmin tarihsel gelişimi ve kuramsal temelleri ele alınmış; liberal, kültürel, sosyalist, queer ve vegan ekofeminizm yaklaşımları çerçevesinde kadınların çevresel mücadelelerdeki rolleri ve toplumsal dönüşüm süreçlerindeki konumları analiz edilmiştir. Çalışma, disiplinlerarası ve nitel bir yöntem benimsenerek literatür taraması, tarihsel-felsefi çözümleme ve kuramsal karşılaştırmalar yoluyla yürütülmüştür. Ayrıca ekofeminizmin pratik yansımaları, Chipko Hareketi, Gezi Parkı direnişi ve Akkuyu Nükleer Karşıtı Mücadele gibi çevresel direniş örnekleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bulgular, kadınların ekofeminist bilinç doğrultusunda çevresel direniş süreçlerinde hem yapısal eşitsizliklerin mağduru hem de bu eşitsizlikleri dönüştüren aktif özneler olarak yer aldığını göstermektedir. Sonuç olarak çalışma, iklim krizinin etkilerinin toplumsal cinsiyet, sınıf, etnisite ve mekânsal eşitsizliklerle kesişerek farklılaşan kırılmalıklar yarattığını ortaya koymakta; bu bağlamda iklim adaletinin, kadınların gündelik yaşam deneyimlerini, görünmez bakım emeğini ve karar alma süreçlerine niteliksel katılımını merkeze alan feminist bir perspektifle ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşımın, kadınların toplumsal ve çevresel eşitlik mücadelesini güçlendirerek adil, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir toplum vizyonuna katkı sunduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ekofeminizm, kadın, doğa, toplumsal adalet, çevresel direniş.

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü. Eposta: hayalimpolyglot58@gmail.com Orcid Numarası: 0009-0006-0173-4649
Ms. Student. Tokat Gaziosmanpaşa University, Department of Public Administration. Email: hayalimpolyglot58@gmail.com Orcid Number: 0009-0006-0173-4649

The Relationship Between Women and Nature, Environmental Struggles, and Social Justice within the Framework of Ecofeminist Theory

Abstract

This study aims to examine the ecofeminist approach from the perspective of the woman-nature relationship and social justice. Ecofeminism offers an interdisciplinary field of thought and action that critiques patriarchal and capitalist systems by making visible the historical, cultural, and structural links between the domination of nature and the social oppression applied to women. Accordingly, the study addresses the historical development and theoretical foundations of ecofeminism; and analyzes the roles of women in environmental struggles and their positions in social transformation processes within the framework of liberal, cultural, socialist, queer, and vegan ecofeminist approaches. The study was conducted using an interdisciplinary and qualitative method through literature review, historical-philosophical analysis, and theoretical comparisons. Furthermore, the practical manifestations of ecofeminism are evaluated through examples of environmental resistance such as the Chipko Movement, the Gezi Park protests, and the Akkuyu Anti-Nuclear Struggle. The findings show that women, in line with ecofeminist consciousness, participate in environmental resistance processes both as victims of structural inequalities and as active agents transforming these inequalities. In conclusion, the study reveals that the effects of the climate crisis create vulnerabilities that differ by intersecting with gender, class, ethnicity, and spatial inequalities; in this context, it emphasizes that climate justice should be addressed from a feminist perspective that centers women's daily life experiences, invisible care labor, and qualitative participation in decision-making processes. It concludes that this approach contributes to a vision of a just, equitable, and sustainable society by strengthening women's struggle for social and environmental equality.

Key Words: Ecofeminism, women, nature, social justice, environmental resistance.

Giriş

Günümüz çevresel ve toplumsal sorunları, doğa ile insan ilişkilerindeki dengesizlikler ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle yakından bağlantılıdır. Bu çerçevede ekofeminizm, kadınlar ile doğa arasındaki tarihsel, kültürel ve yapısal ilişkileri analiz eden; çevresel ve toplumsal cinsiyet adaletini birleştiren disiplinler arası bir düşünce ve eylem alanı olarak önem kazanmaktadır. Ekofeminizm, ataerkil ve kapitalist sistemlerin hem doğa hem de kadınlar üzerinde uyguladığı baskı ve sömürü biçimlerini ortaya koyarken, bu iki alanın birbirinden bağımsız olarak ele alınamayacağını vurgular. Temel varsayımı, tüm canlıların karşılıklı bağımlılık içinde olduğu karmaşık bir sistemin parçası olduklarıdır. Doğanın metalaştırılması ile kadınların toplumsal, ekonomik ve biyolojik olarak sömürülmesinin paralel süreçler olduğu, çevresel krizlerin yalnızca ekolojik değil, aynı zamanda toplumsal bir sorun olarak ele alınması gerektiği bu yaklaşım ile ortaya konmaktadır. Tarihsel olarak, ekofeminizm 1970'lerde çevre hareketleri, barış hareketleri ve kadın sağlığı hareketlerinin kesişiminde ortaya çıkmış; Françoise d'Eaubonne'un

öncülüğünde kuramsal temellerini şekillendirmiştir. Çalışma kapsamında ekofeminizmin kuramsal temelleri ve tarihsel gelişimi incelenerek, kadın-doğa ilişkisi ataerkil tahakküm çerçevesinde ele alınacaktır. Ayrıca ekofeminizmin farklı yaklaşımları -kültürel, liberal, sosyalist, queer ve vegan ekofeminizm- çerçevesinde kadınların çevresel mücadelelerdeki rolü ve toplumsal dönüşüm potansiyeli değerlendirilecektir. Özellikle sosyalist ekofeminizm yaklaşımı, Türkiye ve küresel çevre hareketlerinde kadın öznesinin toplumsal ve ekolojik rolünü anlamak açısından diğer ekofeminizm türlerine kıyasla daha açıklayıcı bir perspektif sunmaktadır. Bu yaklaşım, çevresel sorunlara çözüm üretmenin yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitliği ve adil bir toplum düzeni için de kapsamlı bir bakış açısı sağlar.

Çalışma, tarihsel analizler aracılığıyla feminizm dalgaları ile Aydınlanma ve Orta Çağ felsefesi örnekleri üzerinden kadın-doğa tahakküm ilişkisini inceler; kapitalist ve ataerkil sistemlerin doğa ve kadın üzerindeki baskı mekanizmalarını eleştirel bir perspektifle sorgular. Kuramsal analizler, Chipko Hareketi, Gezi Parkı direnişi ve Akkuyu nükleer karşıtı eylemler gibi çevresel mücadeleler üzerinden somut örneklerle desteklenecektir. Metodolojik olarak çalışma disiplinlerarası ve nitel bir yaklaşım benimsemektedir; literatür taraması yoluyla ekofeminizm kuramları, feminist teoriler ve çevre hareketleri üzerine kapsamlı akademik kaynaklar değerlendirilmiş, tarihsel ve felsefi analizlerle kadın ve doğa ilişkisine dair metinler incelenmiştir. Kuramsal karşılaştırmalarla liberal, kültürel, sosyalist ve vegan ekofeminizm yaklaşımları analiz edilmiş; olay ve hareket incelemeleriyle ekofeminizmin pratikteki etkileri ortaya konmuştur. Bu çalışmanın literatüre katkısı, kadın-doğa ilişkisine çok katmanlı ve yapısal bir bakış açısı kazandırmasıdır. Ekofeminizm, yalnızca çevre veya feminizm hareketi olarak değil, toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik bağlamlarda bütüncül bir çerçeve ile sunulmakta; tarihsel süreç boyunca ataerkil ve kapitalist tahakkümün kadın ve doğa üzerindeki paralelliklerini akademik olarak ortaya koymaktadır. Somut örnekler üzerinden kadınların çevresel ve sosyal mücadelelerdeki öncü rolü görünür hâle getirilmekte; küresel ve yerel mücadelelerin birleştirilmesiyle ekofeminizmin etkileri literatüre kazandırılmaktadır. Özdemir ve Aydemir (2019) ekofeminizmi kavramsal düzeyde ele alırken, bu çalışma özellikle ataerkil kapitalist tahakküm bağlamında kadın-doğa ilişkisini somut örneklerle inceleyerek toplumsal dönüşüm potansiyelini daha görünür hâle getirmektedir. Böylece çalışma, sosyalist ekofeminizm yaklaşımının kadınların çevresel mücadelelerdeki toplumsal ve ekolojik rolünü diğer yaklaşımlara kıyasla daha açıklayıcı bir çerçeve sunduğunu sistematik bir biçimde göstermektedir.

Yöntem

Bu çalışma, kuramsal ve derlemeye dayalı nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın amacı, ekofeminizm literatürünün temel kuramsal yaklaşımlarını sistematik biçimde incelemek ve kadın-doğa ilişkisi ile toplumsal tahakküm arasındaki bağlantıları kavramsal düzeyde analiz etmektir. Bu doğrultuda çalışma, literatür taraması ve kavramsal analiz yöntemlerini temel almaktadır. Literatür taraması sürecinde, ekofeminizmin tarihsel gelişimi, kuramsal yönelimleri ve alt akımlarını (kültürel, sosyalist, liberal ve sosyal ekofeminizm) temsil eden akademik kitaplar, hakemli dergi makaleleri ve konuya ilişkin temel referans metinler değerlendirilmiştir. Çalışmada hem klasik ekofeminist metinler hem de güncel kuramsal tartışmalar birlikte ele alınmış; literatür, alt akımlar ve temel kavramlar (tahakküm, hiyerarşi, toplumsal cinsiyet, ekolojik adalet) etrafında tematik olarak sınıflandırılmıştır. Kavramsal analiz yöntemi, ekofeminizmin temel varsayımlarını analitik bir çerçeve olarak benimsemektedir. Bu çerçevede, kadın ve doğa arasındaki tarihsel olarak inşa edilmiş hiyerarşik ilişkiler, ataerkil düşünce sistemleri, kültürel temsiller ve ekonomik-politik yapılar çerçevesinde ele alınmıştır. Filozofların, mitlerin ve geleneksel anlatıların kadın ve doğaya atfettiği anlamlar, ekofeminist kuramın eleştirel perspektifiyle yeniden yorumlanmıştır. Çalışma, ampirik veri üretmeyi hedeflememekle birlikte, ekofeminist kuramın pratik yansımalarını göstermek amacıyla ikincil kaynaklara dayalı örnek olaylara (Chipko Hareketi, Gezi Parkı direnişi, Akkuyu ve Yeşil Yol mücadeleleri gibi) referans vermektedir. Bu örnekler, bağımsız bir saha analizi olarak değil; ekofeminizmin kadınların çevresel mücadelelerdeki rolünü kavramsallaştırmadaki açıklayıcı işlevini göstermek için kullanılmıştır. Sonuç olarak bu yöntem yaklaşımı, ekofeminizmi bütünlüklü bir kuramsal çerçeve içinde değerlendirmeyi ve kadın-doğa ilişkisini toplumsal tahakküm mekanizmalarıyla birlikte analiz etmeyi mümkün kılmaktadır.

Ekofeminizm: Kadın-Doğa İlişkisi ve Ataerkil Tahakküm

Ekofeminizm, çevre etiği alanında özgün ve eleştirel bir yaklaşım sunar. Bu kuram, doğa üzerindeki tahakküm ile kadınların ataerkil sistemler altında maruz kaldığı baskılar arasında tarihsel, kültürel ve yapısal bir ilişki kurar (İmga & Olgun, 2017). Kadın ile doğa arasındaki ilişki, farklı disiplinlerden gelen teorik perspektiflerle çoğulcu ve dinamik bir biçimde ele alınmalıdır (Şahin, 2018, s. 48). Bu nedenle, ekofeminist kuramda kadın ve doğa arasındaki bağ, salt metaforik değil, yapısal ve toplumsal dinamiklere dayalı olarak değerlendirilir. Ekofeminist kuram, kadınlar ve doğa üzerindeki tahakküm biçimleri arasında derin yapısal bağlar olduğunu vurgular; bu baskı biçimlerini daha iyi anlayabilmek için kadın-doğa ilişkisini şekillendiren

tarihsel, kültürel ve toplumsal dinamiklerin derinlemesine analiz edilmesi gereklidir. Ayrıca feminist teori ve pratiklerin çevreci bir perspektifi içermesi ve ekolojik duyarlılığı yansıtması önem taşır. Çevre krizlerine yönelik çözüm arayışlarının da feminist bir bakış açısıyla yeniden inşa edilmesi gerektiği savunulur (Tamkoç, 2012, s. 80). Böylece, ekofeminizm sadece çevre sorunlarına değil, aynı zamanda ataerkil tahakküm biçimlerine karşı bütüncül bir direnişi temsil eder. Ekofeminizmin feminist boyutu, ataerkil yapıların eleştirisine ve dönüştürülmesine yönelik politik iradeye dayanırken; ekolojik boyutu ise doğanın öz değerini tanıyan etik sorumluluk bilinciyle şekillenir. Bu iki boyut, ekofeminizmi hem teorik hem de pratik anlamda güçlü bir perspektif haline getirir. Ekofeminizmin ilgi alanları yalnızca çevresel sorunlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda savaş karşıtlığı, militarizm, cinsiyetçilik, ırkçılık ve sınıfsal eşitsizlik gibi geniş kapsamlı yapısal sorunları da içerir (İmga & Olgun, 2017, s. 389). Bu yönüyle ekofeminizm, Batı’da savaş karşıtı, çevreci ve lezbiyen-feminist hareketlerin zemininde doğmuş; nükleer tehditler, zehirli atıklar, ormansızlaşma, üreme teknolojileri, hayvan hakları ve tarımsal kalkınma gibi farklı alanlarda söylemini geliştirmiştir (Şahin, 2018, s. 55). Böylece, ekofeminizm hem toplumsal hem çevresel adaletsizlikleri bir arada ele alan kapsamlı bir perspektif sunmaktadır.

Ekofeminist İlke ve Varsayımlar

Ekofeministler, ekolojik sorunlara yönelik bakış açıları bakımından çeşitli farklılıklar taşısalar da ekofeminizm düşüncesinin dayandığı bazı ortak ilke ve varsayımları belirlemek mümkündür. Vermont’taki Sosyal Ekoloji Enstitüsü’nde ekofeminizmin 1970’lerin ortalarında gelişimine önemli katkılar sunan Janis Birkeland ve Ynestra King, bu temel ilkeleri ve varsayımları sistematik biçimde ortaya koymuşlardır (Birkeland, 1993, s. 20; King, 1995, s. 17-19; Howell, 1997, s. 233-235; akt. İmga & Olgun, 2017, s. 396-398).

Bu çerçevede, ekofeminist düşünce içinde yer alan kişiler çevresel sorunları farklı şekillerde yorumlasalar da, hareketin özünü oluşturan bazı ortak noktalar ve temel kabullerden söz etmek mümkündür.

1. Adil ve sürdürülebilir bir gelecek inşa edebilmek adına köklü bir toplumsal değişim kaçınılmazdır. Bu doğrultuda, mevcut kültürün değerler dizgesi ve sosyal ilişkilene biçimleri baştan yapılandırılmalıdır. Kurulması hedeflenen yeni toplum düzeni, rekabete dayanmayan, hiyerarşisiz, eşitlikçi, şiddetten uzak, kültürel çoğulculuğu ve katılımı önceleyen temeller üzerine oturtulmalıdır. Sosyal meselelerle çevresel sorunlar iç içe olduğundan, biyolojik çeşitliliğin yitimiyle insan kültürünün tek tipleşmesi aynı paralelde ilerlemektedir. Bu nedenle ekofeminist bakış

açısı yalnızca kapitalist sistemi değil, kültürel çeşitliliği baskılayan moderniteyi de sorgulayan bir perspektif sunar. Bu çerçevede kadınlar, ezilen topluluklar ve yoksullar, kendinden değerli varlıklar olarak görülmelidir.

2. Doğadaki tüm varlıklar özünde değerlidir. Yaşama ve doğaya karşı duyulan empati ile saygı, gereken toplumsal dönüşümün mihenk taşıdır. Bu bağlamda erkek egemen düşünce biçimi, doğaya araçsal yaklaşım ve mekanik dünya görüşü reddedilmelidir. Yerine, tüm canlılık süreçlerinin karşılıklı bağımlılığını tanıyan, yaşam merkezli bir paradigma yerleştirilmelidir. İnsan, doğaya hükmetme çabasını bir kenara bırakmalı ve onunla karşılıklı bir ilişki içinde bulunmalıdır. Güce dayalı hiyerarşik yapıların yerini karşılıklı anlayışa dayalı yeni bir ilişki biçimi almalıdır.
3. Ekofeminist düşünce sistemi, ikilikçi ve hiyerarşik olmayan bir düşünme biçimi önermektedir. Bu bağlamda, kültür/doğa, akıl/beden, mantık/duygu, insan/hayvan, erkek/kadın gibi zıtlıklar üzerinden kurulan düalist yapılar terk edilmelidir. Çünkü bu tür ayrımlar, değerler arasında bir sıralama doğurduğunda, bazı toplumlar, bakış açıları ve bireyler ayrıcalıklı hâle gelmekte, aynı zamanda kadın ve doğa olumsuz bir bağlamda birlikte anılmaktadır.
4. Kadına ait olduğu varsayılan özel alan ile erkeğin egemen olduğu düşünülen kamusal alan -ki bu alanlar bilimi, siyaseti ve sanayiye de içerir- arasındaki yapay sınırlar ortadan kaldırılmalı, daha dengeli bir sistem oluşturulmalıdır. Kadınların doğaya ilişkin bilgi ve deneyimlerinin devrimsel süreçte belirleyici olduğu anlayışıyla, bilgi ile pratiğin iç içe geçtiği yeni bir düzen ortaya konmalıdır. Modern Batı biliminin dışında kalan bilgi edinme yollarının da geçerli ve değerli olduğu kabul edilmeli; yerli halkların doğal çevreye ilişkin birikimleri sadece meşru değil, aynı zamanda kıymetli görülmelidir.

Ekofeminizmin Tarihçesi

1960'ların başında ekoloji hareketlerinin ortaya çıkması ile özellikle ikinci dalga feminist hareketin keşişmesi, zamanlama açısından bir uyum yaratmıştır. Bu durum, siyasal ekoloji ile feminizmin birbiriyle harmanlanmasını zorlaştırmamış, aksine iki akımın birbirini besleyerek birleşmesine olanak sağlamıştır (Biehl, 2008). Çevre etiği bağlamında feminizmin önemi kadar, feminizm için de çevresel boyut giderek kritik bir hale gelmiştir; çevre ile ilgili soruların kadınlar tarafından gündeme getirilmesi, çevreci etik anlayışa yeni

toplumsal ve kültürel bir boyut kazandırmıştır. Bu bağlamda ekofeminizm, yalnızca feminizmin çevreci eleştirisini yapmakla kalmayıp, çevreci hareketin feminist eleştirisini de yapmaktadır (Hobgood-Oster, 2016; Larrere, 2016).

Ekofeminist hareketin öncülerinden Françoise d'Eaubonne, ekofeminizm kavramını ilk kez *Le Féminisme ou la Mort* adlı eserinde ortaya koymuştur. Bazı teorisyenler, King'in de vurguladığı üzere, ekofeminizmin ortaya çıkışı ile üçüncü dalga feminist hareketinin başladığına dikkat çekmiştir (Üskül Engin, 2017). D'Eaubonne, tarım toplumuna geçişle birlikte hem kadının hem de doğanın erkek egemenliğine geçtiğini ve kadının üremesi ile toprağın veriminin erkekler tarafından denetim altına alındığını ifade etmektedir. Ayrıca nüfus artışının sorun olarak ele alındığını vurgularken, erkeklerin kadınların üremelerini kontrol etme arzusu ile kadınların bu denetimi sağlayamaması arasındaki çelişkiye dikkat çekmektedir (Biehl, 2011; aktaran Üskül Engin, 2017). Bu sürecin sonunda, günümüzde insanlığın, nüfus artışı ve kaynak yetersizliği gibi sorunlarla çevrelenmiş bir durumda olduğu ve bu sorunlara çözüm bulmak zorunda olduğu görülmektedir. D'Eaubonne, bu çıkışı yeni bir hümanizma anlayışı ile mümkün kılacağını savunmakta ve demografik sorunlar, kirlenme, doğal kaynakların tahribi gibi meseleleri kadın haklarını da kapsayan bir perspektifle ele almakta ve buna ekofeminizm adını vermektedir (Badoux, 1974, s. 66). Ona göre ekolojik kriz, bazı insanların diğerleri üzerindeki tahakkümüne dayanmakta ve bu tahakkümün kaynağı özellikle erkeklerden gelmektedir. Kadının özgürleşmesinin zorunlu olduğunu vurgulayan D'Eaubonne, kadının özgürleşmesinin dünyayı özgürleştireceğini ve bunun da ancak feminizm aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir (Laprise & Myriam, 1997; D'Eaubonne, 1974).

Kadın ile erkek arasındaki fark gözetilmesi meselesi, Aristoteles'e kadar uzanan bir kökene sahiptir. Aristoteles, kadın ile erkek arasında ussallık bakımından fark olduğunu ve kadının erkeğe kıyasla daha zayıf, narin ve daha az akıllı yaratıldığını ileri sürmüştür; bu düşünce Hristiyanlıkla pekişmiş ve Aydınlanma Dönemi ile de taçlanmıştır. Sonuç olarak kadın, teknolojiden ve bilimden uzak tutulmuştur (Üskül Engin, 2017). Nitekim, tarih boyunca ünlü filozoflar çoğunlukla erkektir; kadın filozoflar ya bilinmemiştir ya da düşüncelerini yaygınlaştıracak imkân bulamamıştır. Aristoteles'ten Rawls'a, Rousseau'dan Hobbes'a, Platon'dan Nozick'e kadar filozofların teorilerinde kadına eşit yer vermemesi, bu bakış açısının sürekliliğini göstermektedir (Sperling, 2001, s. 80-137). Ekofeminizm perspektifine göre, kadınlar kamusal alanlardan uzak tutulurken, bakım hizmetleri ve ev işleriyle meşgul edilir; bu sırada erkekler doğayı tahrip etmekle uğraşmaktadır. D'Eaubonne bir Fransız olmasına ve eserlerini Fransızca yazmasına rağmen, ekofeminizm tartışması

özellikle anglofon ülkelerde canlılık kazanmış ve bağımsız bir akım hâline gelmiştir. ABD’de ekofeminizmin yankı bulması, feminist Ynestra King’in Sosyal Ekoloji Enstitüsü’nün desteğiyle 1980’lerde “Kadın ve Gezegendeki Yaşam: Ekofeminizm” başlıklı bir konferans düzenlenmesini sağlamıştır. Bu gelişmelerin ardından, Kadınların Pentagon hareketi tarafından nükleer silah karşıtı protestolar düzenlenmiş ve büyük ilgi görmüştür. 1980’lerden itibaren ABD’de ekofeminist hareketin hem teorik hem de eylemsel olarak kendini gösterdiği gözlemlenmektedir (Üskül Engin, 2017).

Ekofeminizmin Kuramsal Çerçevesi

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca ekolojik sorunların ciddi boyutlara ulaşması, insanın doğayla olan ilişkisini yeniden sorgulamasına yol açmıştır. Ekoloji alanında çalışan pek çok kişi, doğaya daha saygılı bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Bununla birlikte, insan-doğa-ahlak ilişkilerinin hangi etik çerçeveye oturtulması gerektiği konusunda iki temel görüş öne çıkmıştır. Birinci yaklaşım, insanı merkezine koyan ve doğaya yalnızca insana sağladığı faydalar üzerinden değer biçen, Musevi-Hristiyan kültürel geleneğe ve Aydınlanma düşüncesiyle güçlenen mekanistik dünya görüşüne dayanan sınırlı bir ekoloji anlayışıdır. İkinci yaklaşım ise, doğayı yalnızca bir araç olarak görmeyi reddeder; Orta Çağ ve Antik Dönemin organik dünya anlayışını benimser ve doğanın, insan yararına olup olmamasına bakılmaksızın, kendiliğinden bir değere sahip olduğunu savunan doğa merkezli derin ekoloji yaklaşımıdır (Tong, 2009, s.238-240). Ekofeminizm, doğa ile kadınların toplumsal konumu arasındaki çok katmanlı ve ilişkiselliğe dayalı bağları hem kuramsal hem de pratik düzeyde inceleyen disiplinlerarası bir düşünce ve eylem alanıdır. Bu yaklaşımın temel varsayımı, tüm canlıların birbirine bağımlı olduğu karmaşık bir sistemin parçası olduklarıdır (Merchant, 1990; Plumwood, 1993). Ekofeminizm, doğanın ve kadınların metalaştırılması ile cinsiyet temelli baskı ve sömürünün yapısal olarak birbirine paralel süreçler olduğunu ortaya koyar. 1970’lerde barış, çevre ve kadın sağlığı hareketlerinin kesişiminde hızla gelişmiş; feminizm ile ekolojiyi ortak mücadele alanı olarak birleştirmiştir (Shiva, 1988). İlk dönem çalışmalar, nükleer karşıtı direniş, militarizm, sağlık, toprak, hayvan hakları, ırkçılık ve gıda politikaları gibi konularla ilişkilendirilmiş; Batı merkezli ikili düşünme biçimini doğa ve kadınların değersizleştirilmesinin felsefi kökeni olarak tanımlamıştır (Plumwood, 1993). Bu ikili yapı, akıl-insan-kültür üçlemesini erkeklikle; duygular-doğa-hayvan üçlüsünü ise kadınsılıkla ilişkilendirerek hiyerarşik bir tahakküm mekanizması kurar. Ataerkil sistemin doğaya yönelik tahakkümü, kadınların bilgi, emek ve doğurganlık potansiyellerinin gasp edilmesiyle derinleşir; bu nedenle çevresel krizlerin bedelini en ağır biçimde kadınlar öder

(Shiva, 1988). Kadınların doğayla kurdukları karşılıklı sorumluluk ilişkisi, onları yalnızca sömürüye maruz kalan bireyler olmaktan çıkarıp çevresel mücadelelerin ön saflarında aktif savunucular hâline getirir.

Feminizm ile ekolojinin birleşimi, farklı kuramsal yaklaşımlarla yorumlanmıştır: liberal, kültürel, sosyalist, queer ve vegan ekofeminizm gibi. Kültürel ekofeminizm, özellikle erken dönemlerde, kadınların doğayla özsel ve spiritüel bir bağa sahip olduğunu savunur; biyolojik döngüler ve rahimsel varoluş bu uyumun temelini oluşturur (King, 1989). Ancak, biyolojik determinizme dayandığı için eleştirilmiştir. Sosyalist ve materyalist yaklaşımlar ise kadın-doğa sömürsünü tarihsel, ekonomik ve politik yapılar çerçevesinde analiz ederek, daha yapısal ve ekonomik odaklı değerlendirmeler sunar (Salleh, 1997). Kapitalist ataerkil düzenin sürdürülebilirliği, kadınların, yerli halkların, doğanın ve emeğin sistematik sömürsüne dayanır. Bu nedenle, kadınlara, doğaya ve hayvanlara yönelik şiddeti kapitalist ataerkil düzenin temel sonucu olarak değerlendirilir (Federici, 2004). Kuramsal ayrımlar keskin olmamakla birlikte, hem ekonomik-siyasal dinamikleri hem de kadınların ruhani güçlerine vurgu yapılır. Manevi boyut, aşkın bir tanrıdan ziyade gündelik yaşamda, emekte ve çevreyle kurulan ilişkilerde içkindir (Gaard, 2011). Ancak, bu tinselliğe aşırı vurgu, kolektif mücadele ve tarihsel gerçekliği göz ardı etme riskini; toplumsallığın aşırı vurgulanması ise kadınların biyolojik ve tarihsel deneyimlerinin önemini azaltabilir. Bu nedenle dengeyi sağlamak kritik önemdedir.

Politik olarak, kadınların fiziksel, toplumsal ve manevi deneyimlerinin kesişiminden doğan kolektif güç, çevresel direnişin temelini oluşturur. Pratikte, Hindistan'daki Chipko hareketi (1970'ler) gibi örneklerden Türkiye'deki nükleer, termik santral, HES ve madencilik karşıtı mücadelelere kadar geniş bir yelpazede kendini göstermiştir (Shiva, 1988). Feminizm ve ekoloji, insanın doğayla karşılıklı bağlılığına dayanan etik bir anlayışın gerekliliğine işaret eder. Aydınlanma düşüncesinin doğa ve kadın karşıtı eğilimleri, eleştirinin merkezindedir (Plumwood, 1993). Teorik olarak üç temel çizgide gelişmiştir: egemenlik ve politik teori eleştirisi; kadınların tarihsel özgürlük mücadelelerinin analizi; çevreci hareketlerin feminizmle birleşmesi. Bu çerçevede kadınlar, çevre, politika ve bilim alanlarında feminizmle ilişkili disiplinlerarası çalışmalar yürütürler (Salleh, 1997; Gaard, 2011). Erkek egemenliğinin kadınları ve doğayı "kaotik" ve "kontrol edilmesi gereken" varlıklar olarak tanımladığı hiyerarşik yapıları yıkmayı hedefler; kadınlar ve doğa özgürleşene dek bu tahakküm sistemlerine karşı birlikte mücadele çağrısı yapar (Federici, 2004). Kadınların çevre hareketlerine

katılımı, yalnızca bireysel düzeyle sınırlı kalmaz; aile tüketim alışkanlıklarını değiştirme ve çevreye zarar veren endüstrilere karşı durma yoluyla da etkin rol oynarlar (Feminist Bellek, 2025).

Yeryüzündeki tüm canlı türlerinin karşılıklı sorumluluk, dostluk ve dayanışma ilişkileri kurarak birlikte yaşamaları da sorgulanır. Kadınlar, aile kavramı içinde ikincilleştirilmeye karşı durur; kan bağına dayanmayan yeni akrabalık biçimlerinin ve kolektif yaşam alanlarının kurulabileceği topluluklarla ilişki kurarlar. Ekofeminizm, erkek egemen ideolojilerin doğayı sömürme biçimleri ile eril üstünlük anlayışı arasında doğrudan ilişki kurar. Tüm canlıların birbirine bağlı olduğunu savunur; doğanın tahribi ile cinsiyet temelli sömürü arasında derin bağlar olduğunu vurgular. Bu yaklaşım, çevre, barış ve kadın sağlığı konularında 1970’li yıllarda yükselen toplumsal hareketlerle birlikte önem kazanmıştır. Feminizm, 18. yüzyıl İngiltere’inde Mary Wollstonecraft’ın 1792’de yayımlanan *Kadın Haklarının Gerekçelenilmesi* adlı eseriyle gündeme gelmiş; kadınların özgürlük, eşitlik ve kamusal yaşamda erkeklerle eşit haklara sahip olmaları yönünde mücadele hareketi olarak doğmuştur (Özdemir & Aydeniz, 2019). Tarih boyunca tek bir çizgide ilerlememiş, farklı dönemlerin sosyal, siyasal ve kültürel koşullarına bağlı olarak çeşitli biçimlerde ortaya çıkmıştır (Berktaş, 2012). Birinci dalga feminizm, Fransız Devrimi’nin etkisiyle özgürlük, eşitlik ve insan hakları kavramlarının yükseldiği dönemde şekillenmiş ve 1960’lara kadar sürmüştür. 1960-1980 yıllarında gelişen ikinci dalga, anayasal haklar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınların kamusal alandaki temsili gibi konulara odaklanmıştır (Berktaş, 2012). Üçüncü dalga ise 1980’lerde postmodern düşüncenin etkisiyle biçimlenmiş, yasalar ve politik süreçlerin ötesinde kadın kimliği, bireysel deneyim ve toplumsal cinsiyet üzerine yoğunlaşmıştır. Ekofeminizm, ikinci ve üçüncü dalga feminist düşüncelerle ilişkili olarak 1970’li yıllarda doğa ve kadın arasındaki kadim bağların yeniden gündeme getirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Kavram, ilk kez Françoise d’Eaubonne’un 1974’te yayımladığı *Le Féminisme ou la Mort* (Feminizm ya da Ölüm) adlı kitabında kullanılmış; kadına yönelik baskı ile doğanın sömürülmesi arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir (Tong, 2006). 1979’da ABD’nin Three Mile Adası’nda meydana gelen nükleer sızıntı, kadın-doğa ilişkisini yeniden düşünmeyi teşvik eden önemli bir olay olmuştur. Feminist kadınlar, bu olayın ardından “Birlik Bildirgesi”ni yayımlayarak yeryüzünün sömürülmesi ile kadınların uğradığı fiziksel, ekonomik ve psikolojik şiddet arasında paralellik kurmuşlardır. 1980’lerin başında akademik bir kuram olarak şekillenmiş; ABD’de düzenlenen “Kadın ve Dünyadaki Yaşam: Seksenlerde Ekofeminizm” başlıklı konferans büyük yankı uyandırmıştır.

Doğanın değersizleştirilmesi, Kartezyen düşüncenin doğayı insandan ayrı bir alan olarak konumlandırmasına bağlanır. Bu düşünce biçimi akli ve kültürü yüceltirken, doğa, duygu ve kadınla ilişkilendirilen unsurları aşağı görür. Doğanın sömürüsü, kadınların doğa ile kurduğu bilgisel, üretken ve emek temelli ilişkilerin değersizleştirilmesiyle iç içedir; çevresel krizlerin en ağır sonuçlarını kadınlar yaşar. Kadınlar, hem bu yıkımın etkilerini derinden hisseden hem de doğayla kurdukları karşılıklılığa dayalı ilişkiler sayesinde çevre hareketlerinde öncü roller üstlenen aktörlerdir. Üç temel yönelim bulunur: Birinci yönelim, özgürlük ve egemenlik ilişkilerini Marksist perspektiften sorgular; doğa ve kadının reddedildiği üretim temelli teorilere karşı çıkarak, kadının ekonomik haklarının determinist yaklaşımlardan bağımsız değerlendirilmesi gerektiğini savunur (Üzel, 2006). İkinci yönelim, kadınların tarihsel süreçte erkek egemen toplumda nasıl konumlandığını inceleyerek, kadının ve doğanın tarihsel bağlamda nasıl sömürüldüğünü ortaya koyar. Üçüncü yönelim, ekolojist harekettir; burada doğa ve kadına yönelen erkek şiddetinin temelinde ataerkil sistemin bulunduğu ileri sürülür. Bu yapı, eril gücü güçlendirerek doğayı ve kadını tahakküm altına alan bir hiyerarşi yaratır ve yeşil, adil ve eşitlikçi bir yaşam düzeni kurma çabasına işaret eder (Üzel, 2006). Yaklaşımlar arasında kültürel, liberal, sosyalist ve vegan ekofeminizm yer alır. Farklılıklar, doğa-kadın ilişkisini “doğaya yakınlık” veya “toplumsal bağ” üzerinden açıklama biçimlerinden kaynaklanır. 1960’lar ve 1970’lerde gelişen kültürel yaklaşım, kadın ile doğa arasındaki ilişkinin tarih ve coğrafyayı aşan tinsel bir bağ olduğuna inanır (Yılmaz, 2018). Sosyalist yaklaşım, kapitalist üretim ilişkilerinin kadınlar, doğa ve “öteki” halklar üzerindeki sömürü mekanizmalarını eleştirir; kadın ile doğa arasındaki bağın biyolojik değil, tarihsel ve toplumsal olarak kurulduğunu vurgular (Yılmaz, 2018). Sosyal yaklaşım, toplumsal yaşamda ekonomik ve sınıfsal hiyerarşilerin kadını ve doğayı tahakküm altına aldığını öne sürer; eşit olmayan tabakalaşmanın şiddeti ve sömürüyü yeniden ürettiğini, doğa ve kadının metalaştırıldığını vurgular (Demir, 2013; Yılmaz, 2018). Ekonomi temelli bakış açıları doğayı ve kadını yalnızca fayda üzerinden değerlendirirken, ekofeminizm bu anlayışa karşı adil, ekolojik ve özgürlükçü bir toplum düzeni savunur (Gezgin, 2017).

Ekofeminizmde Kadın ve Doğa İlişkisinin Ataerkil İnşası

Tarih boyunca mitler, destanlar, gelenekler ve görenekler gibi çeşitli kültürel alanlarda, kadın ile doğa arasında bir ilişki kuran söylemler süreklilik göstermiştir. Kadının doğaya benzetilmesinde en belirleyici öge çoğunlukla onun doğurganlık özelliğidir (Özdemir & Aydemir, 2019, s. 265). 15. ve 17. yüzyıl felsefesinin önde gelen düşünürlerinden Bacon (2012, s. 189),

doğayı dişil, bilimi ise eril olarak tanımlayarak kadın-doğa bağlantısını ortaya koymuştur. Bacon'ın (2012, s. 15) "insan, 'tabiat'ı anlar ve ona hükmeder. Bunu hem nesnelere hem de zihne bakarak yapar" biçimindeki ifadesinde ise insan, doğayı kavrama ve ona yön verme sürecinde yalnızca pasif bir gözlemci değil, aktif bir müdahaleci olarak ele alınmaktadır. İnsan, nesnel gerçeklikleri inceleyip zihinsel değerlendirmeler yaparak doğanın işleyiş yasalarını ortaya çıkarır ve elde ettiği bilgiyi amaçları doğrultusunda kullanabilir. Bu durum, insanın akıl ve bilgi aracılığıyla doğa ile etkileşimini hem teorik hem de uygulamalı boyutta şekillendirdiğini ve doğayı anlama ile ona hükmetme kapasitesinin insanın özgür iradesi ve yaratıcı yeteneğiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Erkek egemenliğinin kadına üstün tutulması, tarihsel olarak yeni bir olgu olmayıp, kökleri Pisagorculara kadar uzanmaktadır. Pisagor'un M.Ö. 6. yüzyılda ortaya koyduğu "karşıtlıklar tablosu" eril ve dişil arasındaki ayrımı oldukça keskin biçimde göstermektedir (Soyşekerci, 2006, s. 3-4). Pisagorcular, düşüncelerini açıklarken zıtlık kümeleri oluşturmuş ve bu kümeler eril/dişil, düz/eğri, aydınlık/karanlık, iyi/kötü ve akıl/his gibi çiftlerden meydana gelmiştir (Özdemir & Aydemir, 2019, s. 265-266). Işıklı (2014, s. 14), bu tür kavram çiftlerinde ilk sıradakinin her zaman üstün ve değerli, ikinci sıradakinin ise aşağı ve değersiz görüldüğünü belirtmektedir. Bu zıtlıklar, rastgele değil, belirli bir hiyerarşi çerçevesinde düzenlenmiş olup, eril/dişil ayrımında eril taraf üstün kabul edilmiştir (Lloyd, 1996, s. 23). Filozofların kadına bakış biçimi, doğaya yaklaşımlarıyla paralellik göstermektedir. Çimen'e (2011, s. 48) göre, erkeğin güçlü, aktif ve özgür olarak tanımlanan doğasına karşılık, kadın kırılğan, bağımlı, edilgen ve itaatkâr bir varlık olarak konumlandırılmıştır. Benzer şekilde doğa da erkeğin denetimi ve egemenliği altında görülmektedir. Bu durum, kadın ve doğayı benzer özellikleri üzerinden aynı kategoriye dahil etmektedir. Plumwood'a (2004) göre, Platon dişil olanı aklın karşıtı olarak tanımlanan doğa ile ilişkilendirmiştir; bu bakış açısına göre kadın nasıl aşağılanıyorsa, doğa da sistemli biçimde aşağılanmaktadır. Akıl ve doğa arasındaki ilişki, "kontrol etme" ve "tahakküm kurma" anlayışıyla yürütülür. Bu süreçte kontrol mekanizmasının öznesi akıl sahibi erkek, kontrol edilen ise doğa ve dolayısıyla kadın olarak tanımlanmaktadır. Aristoteles ve Platon'un felsefesi, akli doğaya üstün kılarak baskıya dayalı hiyerarşik ikilikler ortaya koyar. Bu ikilikler, eril/dişil gibi karşıtlıkları yaşamın her alanına yansıtarak; bilgelik, güzellik, sanat ve eğitim gibi değerleri eril-akıl ile, dişil olanı ise beden ve doğa ile ilişkilendirir. Böylece doğa ve kadın üzerindeki tahakküm ve sömürü, aklayıcı bir sistem olarak görünür (Plumwood, 2004). Aristoteles, erkekleri akli yöneten ve egemen bir kategoriye, kadınları ise duyguları, hayvanları ve doğayı yönetilen ve aşağı bir varlık olarak konumlandırmıştır. Aristoteles,

cinsiyetler arasındaki hiyerarşiyi, “erkek doğası gereği kadından üstün ve yöneticidir, kadın ise yönetilen ve aşağıdır” şeklinde ifade etmiştir (1959, s. 13-14). Bu ikilik içinde yönetilen taraf, yönetenin otoritesini kabul etmek ve ona itaat etmekle yükümlüdür. Orta Çağ ve Aydınlanma Çağı boyunca kadına yönelik tahakkümcü yaklaşım değişmemiştir. Aydınlanma Çağı’nda pozitivizmin etkisiyle aklın önceliklendirildiği anlayış, erkeği akıl ile, kadını ise duygu ve doğa ile ilişkilendirerek dualist bir yaklaşımı pekiştirmiştir. (Özdemir & Aydemir, 2019, s. 266-267).

Kadının bu olumsuz konumuna itiraz eden ve daha sonra ekofeminizmin doğmasını sağlayan feminist ideoloji, 18. yüzyılın sonlarından itibaren şekillenmeye başlamıştır. Ekofeminist düşünce, kadınlar ve doğanın tarih boyunca ataerkil ve kapitalist sistemler tarafından benzer biçimde tahakküm altına alındığını savunur. Bu sistematik baskı hem doğanın hem de kadınların kültürel olarak “öteki”leştirilmesi, araçsallaştırılması ve değersizleştirilmesi biçiminde tezahür eder (Merchant, 1996). Doğa, üretim ve ilerleme adına denetlenmesi gereken bir kaynak olarak görülür; kadın ise doğaya yakın, duygusal ve irrasyonel bir özne olarak dışlanır. Bu ikili karşıtlıklar (kültür/doğa, erkek/kadın, akıl/beden) ekofeministler tarafından eleştirilir ve tahakkümün felsefi temelleri açığa çıkarılır (Plumwood, 1993). Ataerkil-kapitalist sistem, ekonomik büyümeyi önceliklendirdiği için doğayı ve kadınları metalaştırır; kadınların doğayla özdeşleştirilen bedenleri, bilgileri ve emekleri görünmez hale gelir (Salleh, 1997). Bu durum yalnızca çevresel krizlere değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin derinleşmesine de yol açar. Buna karşın ekofeminist yaklaşım, kadınları yalnızca mağdur olarak görmez; onları dönüştürücü bir özne olarak konumlandırır. Kadınların ekolojik mücadelelerdeki rolü, direniş ve alternatif üretim biçimleriyle ortaya çıkar. Özellikle 1990’lı yıllarda düzenlenen Kahire (1994) ve Pekin (1995) konferansları, kadınların çevresel yönetimdeki önemini tanımış ve sürdürülebilir kalkınmanın cinsiyet temelli stratejilerle mümkün olacağını vurgulamıştır. Bu bağlamda, kadınların karar alma süreçlerine katılımı, çevresel etkilerin toplumsal cinsiyet boyutuyla değerlendirilmesi ve yerel bilgiye dayalı çözümlerin geliştirilmesi öncelikli hale gelmiştir (Arora-Jonsson, 2011, s. 746-748). Bu çerçevede, kadınların çevresel yönetimdeki katılımı yalnızca bir temsil meselesi değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma ve ekolojik adalet açısından önemli bir stratejik gerekliliktir. Kadınların yerel bilgiye dayalı çözüm üretme kapasitesi, toplumsal cinsiyet duyarlı çevresel politika ve uygulamaların geliştirilmesine olanak sağlar. Ayrıca, kadınların karar alma süreçlerine aktif katılımı, hem ekosistemlerin korunmasını hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılmasını destekleyerek, ataerkil ve kapitalist sistemlerin doğa ve kadın

üzerindeki tahakkümünü sorgulayan bir dönüşüm mekanizması oluşturur. Bu bağlamda, ekofeminist perspektif, kadınları yalnızca mağdur olarak değil, aynı zamanda sürdürülebilir çevre politikalarının şekillendirilmesinde dönüştürücü aktörler olarak konumlandırır.

Ekofeminizm, Çevresel Adalet ve Direniş Pratikleri

Kadınlar üzerindeki baskı ve sömürünün doğanın tahribatıyla yakından ilişkili olduğu olgusu, ekofeminizm perspektifiyle ele alındığında, hareketin hem feminist hem de çevresel bir bakış açısıyla bu iç içe geçmiş yapıları çözümlemeye çalıştığı görülür. Bu yaklaşım, ataerkil düşünce sistemlerinin, kapitalist sömürü mekanizmalarının, militarizmin ve sömürgeciliğin hem doğa hem de kadınlar üzerinde ortak tahakküm ve baskı biçimleri oluşturduğunu ileri sürer. (Tamkoç, 2012, s. 78; İmga & Olgun, 2017).

Kadınların toplumsal ezilmişliği ile doğanın talan edilmesi arasında tarihsel ve yapısal bağlar bulunduğunu vurgulayan ekofeminizm, bu iki alanı birbirinden ayrı düşünmenin mümkün olmadığını savunur. Bu kuramın temelinde, kadınların biyolojik ve toplumsal farklılıklarının, hem ekolojik mücadelelerde hem de toplumsal adalet arayışlarında güç kaynağı olduğu görüşü yer alır (Şahin, 2018, s. 50). Ekofeminizmin farklı yaklaşımlarını daha iyi anlamak için, bu hareketin dört ana akımda incelendiğini belirtmek gerekir. Liberal ekofeminizm, mevcut hukuki ve yönetsel sistemlerin reformlarla doğa-insan ilişkisini iyileştirebileceğini savunurken; kültürel ekofeminizm, ataerkil zihniyetin doğaya ve kadınlara karşı baskısını ruhsal ve kültürel bağlar üzerinden eleştirir (İmga & Olgun, 2017). Sosyal ekofeminizm, toplumsal yapının piyasa temelli hiyerarşilere dayalı sömürden arındırılması gerektiğini ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesini önerir. Sosyalist ekofeminizm ise kapitalist sömürü sisteminin hem kadın emeğini hem de doğayı metalaştırarak baskı altına aldığı ve bu sistemin dönüşümünü vurgular. Tüm bu yaklaşımlar doğrultusunda, ekofeminizmin temel amacı, kadınlar ve doğa üzerindeki baskı ve sömürüyü sona erdirmek, ataerkil kapitalist sistemin doğaya ve kadına yönelik yıkıcı ilişkilerini bilimsel olarak incelemek ve bu ilişkileri sürdürülebilir, adil bir temele oturtmaktır (Şahin, 2018, s. 54). Ekofeminizm, sadece kadınların sorunlarına odaklanmakla kalmaz; aynı zamanda erkeklerde merhamet, şefkat gibi niteliklerin gelişimini teşvik ederek toplumsal dönüşümü hedefler. Bu bağlamda, kadınların biyolojik ve sosyal farklılıklarından kaynaklanan eşitsizliklerin giderilmesi büyük önem taşır (Tamkoç, 2012, s. 81). Ekofeminizmin pratik boyutlarından biri de çevresel tehditlerin insan sağlığı üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Bu bağlamda ekofeministler, özellikle kadın ve çocuk sağlığı üzerindeki olumsuz etkiler konusunda duyarlılık

gösterir. Nükleer enerji tesisleri, kimyasal atıklar ve pestisitler gibi etkenlerin yol açtığı sağlık sorunları, çevresel mücadelelerin öncelikli konuları arasındadır (İmga & Olgun, 2017). Ekofeminizmin küresel perspektifi, özellikle Küresel Güney’de ortaya çıkan ekolojik sorunlara odaklanmaktadır. Bu bağlamda, kadınların ekolojik yıkımdan kaynaklanan yaşam koşulları üzerindeki olumsuz etkileri derinleşmekte ve Batı merkezli sömürgeci uygulamalar bu durumu daha da yoğunlaştırmaktadır. Bu bağlamda, ekofeminizmin somut mücadele örnekleri dünya genelinde karşımıza çıkar. Hindistan’daki Chipko Hareketi ve Kenya’daki Yeşil Kuşak Hareketi gibi kadın liderliğindeki direnişler, bu mücadelelerin en bilinen örneklerindendir (Şahin, 2018, s.60). Ekofeminizm, doğayı koruma ve kadınların özgürleşme mücadelesini birlikte yürüten, çevrenin korunması, doğa ve insan haklarının savunulması ile sosyal adalet ve eşitlik için feminist perspektiften çözüm geliştirmeyi amaçlayan kapsamlı bir düşünce ve eylem alanıdır (Tamkoç, 2012, s. 83). Ekofeminizm, kadınlar ve doğa üzerindeki tahakkümün ortak yapısal kaynaklarını ortaya koymakla kalmayıp, bu tahakküme karşı geliştirilen direniş biçimlerini de analiz etmeyi amaçlar. Bu nedenle ekofeminist kuramın yalnızca soyut bir teorik çerçeve olarak değil, somut çevresel mücadeleler üzerinden nasıl işlediğinin gösterilmesi önemlidir. Aşağıda ele alınan Chipko Hareketi ve Kazdağları direnişi, kadın öznenin konumu, söylemi ve örgütlenme biçimleri üzerinden ekofeminist yaklaşımın pratikte nasıl somutlaştığını ortaya koymak amacıyla seçilmiştir. Bu hareket, ekoloji ile feminizm arasındaki ilişkileri araştırarak hem çevresel sorunlara hem de kadınların karşılaştığı eşitsizliklere dikkat çeker.

Ekofeminizmin önde gelen savunucularından Vandana Shiva, biyolojik çeşitliliğin korunması ve geleneksel bilginin önemini vurgulayan çalışmalarıyla tanınır. Maria Mies ise kapitalizmin hem doğaya hem de kadınlara verdiği zararı ele alan ekofeminist teorinin önemli isimlerindendir. Hareket, bazı eleştirilere de maruz kalmıştır; eleştirilenler, doğa ile kadın arasında kurulan bağın cinsiyetçi stereotipleri pekiştirebileceğini iddia etmektedir. Ekofeministler ise bu eleştirilere, daha geniş bir perspektif benimseyerek yanıt vermeye çalışmışlardır. Sonuç olarak, ekofeminizm çevresel ve toplumsal cinsiyet mücadelesine kesişimsel bir bakış açısı kazandırır. Çevresel adalet ile toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkiyi vurgulayarak, bu iki alanın birbirini güçlendirebileceğini gösterir. Hareket, gelecek nesiller için daha adil ve sürdürülebilir bir dünya yaratmayı amaçlayarak, çevre ve kadın hakları mücadelelerini birleştiren kapsamlı bir yaklaşım olarak önemini sürdürür (Döküman, 2023).

Ekofeminizm Düşüncesi ve Türleri

1980'lerin başında, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çevresel adalet hareketlerinin ardından, aktivistler ve politikacılar küresel düzeydeki çevresel eşitsizlikleri fark etmeye başlamışlardır (Mohai vd., 2009, s. 418). Ekofeminizm, ırk, sınıf, yaş ve etnisite gibi farklılıkları dikkate alan kapsayıcı bir bakış açısıyla, feminist bilincin toplumsal diğer olgularla etkileşimini benimseyen üçüncü dalga feminizm çerçevesinde değerlendirilmektedir (Dedeoğlu & Karakurum, 2025, s. 170). Dil bilimi perspektifinden yapılan analizlerde, Berman (2001) kadınların ve doğanın maruz kaldığı tahakkümün dil yoluyla yapılandırıldığını ve sürdürüldüğünü vurgulamaktadır. Örneğin, “toprağın tecavüzü”, “bakir orman” veya “Toprak Ana” gibi ifadelerin kullanımı, hem kadınların hem de doğanın nesneleştirilmesini ve ataerkil hiyerarşilerin sürdürülmesini pekiştirmekte ve insan ile insan dışı dünya arasındaki ayrımları yeniden üretmektedir. Ekofeminizm, kadınlar ile doğa arasındaki tahakküm ilişkilerini ve toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri inceleyen disiplinlerarası bir yaklaşımdır. Merchant (2005), ekofeminizmi dört ana kategoriye ayırmaktadır: liberal, kültürel, sosyal ve sosyalist ekofeminizm. Liberal ekofeminizm, mevcut toplumsal yapıyı reforme etmeyi ve insan ile doğa arasındaki ilişkileri eşitlik, çevresel adalet ve sürdürülebilirlik çerçevesinde yeniden düzenlemeyi hedefler. Buna karşılık, kültürel ekofeminizm, kadınların doğa ile tarihsel ve kültürel bağlarını ön plana çıkarır ve ataerkil kültürün doğayı mekanik bir sistem olarak görmesini eleştirir. Öte yandan, sosyal ekofeminizm, doğaya yönelik tahakkümün, insan-toplum ilişkilerindeki tahakkümden kaynaklandığını savunur ve merkezizetsiz, hiyerarşilerden arındırılmış bir toplum modelini önerir. Sosyalist ekofeminizm ise üretim ilişkileri ve toplumsal yapı üzerinden kadın ve doğanın sömürsünü analiz eder; doğayı aktif bir özne olarak görür ve adalet ile eşitlik arayışını merkeze alır. Bu dört yaklaşım, kadın-doğa ilişkisinden hareket etse de, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik analizleri ile çözüm önerileri açısından belirgin farklılıklar gösterir (Merchant, 2005). Ekofeministler, doğanın tahrip edildiği ve militarist ile hiyerarşik bir toplum anlayışının ötesinde, yeni bir toplum inşasına dair ortak bir vizyon paylaşmaktadır. Bununla birlikte, bu vizyona ulaşmak için farklı analizler ve stratejiler geliştirmişlerdir. Bu bağlamda, liberal, kültürel, sosyal ve sosyalist ekofeminist yaklaşımlar, aşağıdaki bölümde detaylı olarak ele alınacaktır (İmga & Olgun, 2017, s.398). Feminizmin yeşil olanla ilgilenmesi, elbette kendi dünya görüşü çerçevesinde olmuş ve farklı feminist akımların ortaya çıkmasına yol açmıştır; ancak ekofeminizmde, doğanın tahribatı ile erkeğin kadına karşı tahakkümü bir potada buluşturulmuştur. Son yıllarda, feministler, erkeklere oranla kadınların daha “yeşil” olduklarını, doğayla daha yakın ilişki

kurduklarını, ekolojik sorunlara karşı daha duyarlı olduklarını ve ekolojik krizden daha fazla etkilendiklerini vurgulamaktadır (Biehl, 2008, s. 2). Bu tespitten hareketle, farklı feminist akımlar konuyu kendi dünya görüşleri çerçevesinde değerlendirmiştir. Tüm ekofeminist akımlar, doğa ile insan arasındaki ilişkinin düzeltilmesi ve kadın üzerindeki eril tahakkümün sona erdirilmesi üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte, konuyu dört farklı şekilde ele alan feminist yaklaşımların varlığından söz etmek mümkündür (Üskül Engin, 2017).

Liberal Ekofeminizm

Liberal ekofeministler, kadın üzerindeki baskının temel kaynağını, kadınların eşit kanuni haklara sahip olmaması ve kamusal alandaki adaletsiz uygulamalar olarak görmektedir. Bu çerçevede, kadınların kendi kaderlerini tayin edebilmelerinin önünü tıkayan hukuki ve sosyal engellerin ortadan kaldırılması, onların kurtuluşu için zorunludur (Warren, 1987, s. 8). Ancak liberal ekofeminist yaklaşım, değer-hiyerarşik düşünce ve düalizmlerle karakterize edilen ataerkil zihni yapıları ve rekabetçi, materyalist değerlerin hâkim olduğu toplumsal yapıları sorgulamaz (Warren, 1987, s. 10). Liberal ekofeministlerin doğa anlayışı, Mary Wollstonecraft'ın öğretileriyle şekillenmiştir. Buna göre, insan sahip olduğu akıl nedeniyle diğer canlı türlerinden üstün ve onlardan farklıdır. Dolayısıyla doğaya bakışında tahakküm unsurunu sorgulamayan bu yaklaşım, eko-merkezci çevre etiği açısından eleştirilmektedir (Pepper, 1996, s. 106). Ayrıca, liberal ekofeminizmin aşırı bireyci yaklaşımı, “bütünlük içinde çeşitlilik”, “karşılıklı bağlılık”, “ekosistemin dengesi” ve “insan-doğa sisteminin her parçasına eşit değer verme” gibi ekolojik ilkelere açıkça ters düşmektedir (Warren, 1987, s. 10). Bu yönüyle liberal ekofeminizm, ekofeminist düşüncenin en zayıf halkasını oluşturmaktadır (İmga & Olgun, 2017, s. 399). Liberal ekofeminizme göre, kadınların fırsat eşitliği elde etmesi, hukuki çerçevede erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlayacak ve böylece kadınlar ekolojik sorunların çözümüne etkin bir şekilde katkıda bulunabilecektir (İmga & Olgun, 2017). Bu yaklaşım, kadınların mevcut koşullarda erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmadığını ve kamusal alanda çeşitli adaletsizliklerle karşılaştığını vurgular. Dolayısıyla kadınların baskı altında hissetmesinin temel nedeni, hukuki ve toplumsal engellerin varlığıdır. Kadınların bu baskıdan kurtulabilmesi için, söz konusu engellerin kaldırılması gerekmektedir. Liberal ekofeminizm, mevcut toplumsal ve hukuki yapıyı kanun ve düzenlemeler aracılığıyla dönüştürmeyi savunur. Bu çerçevede, doğal kaynakların aşırı kullanımı ve çevre kirleticilerin denetlenmemesi, ekolojik krizlerin temel nedenleri olarak görülmektedir (Tamkoç, 2012).

Bu noktada eleştirel olarak, kadınların hukuki eşitliğine yaptığı önemli katkıya rağmen, liberal ekofeminizmin ekolojik bütünsellik ve doğa odaklı etik açısından ciddi sınırlılıkları olduğu öne sürülebilir. Özellikle insan-merkezci ve bireyci perspektifi, doğayı bir araç olarak görme riskini taşımakta ve ekolojik krizin kök nedenlerini yeterince sorgulamamaktadır. Bu nedenle, liberal ekofeminizmin sağladığı hukuki kazanımlar önemli olsa da, ekofeminizm literatüründe daha kapsamlı ve bütüncül çözümler için sosyalist ve kültürel ekofeminist perspektiflerden yararlanılması gerektiği sonucuna varılabilir. Sonuç olarak, liberal ekofeminizm kadınların hukuki eşitliğini ve toplum içindeki etkin rolünü ön plana çıkarırken, bu makalede bu yaklaşımın ekolojik değerler ve insan-doğa ilişkisine dair sınırlılıkları da açıkça vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, yaklaşımın teorik katkıları kadar sınırlılıklarının da dikkate alınması, ekofeminizm literatüründe bütüncül bir değerlendirme açısından önem taşımaktadır. Liberal ekofeminizmin kadınların hukuki eşitliği konusundaki katkıları şüphesiz önemlidir; bununla birlikte, yaklaşımın ekolojik bütünlük ve insan-doğa ilişkisi açısından sınırlı kaldığı gözlemlenmektedir. İnsan-merkezci ve bireyci bakış açısı, doğayı çoğunlukla bir araç olarak görmeye yol açmakta ve ekolojik krizlerin kökenlerini yeterince sorgulamamaktadır. Bu nedenle, liberal ekofeminizmin sağladığı hukuki kazanımlar değerli olsa da, daha kapsayıcı çözüm önerileri geliştirmek için sosyalist ve kültürel ekofeminist perspektiflerin de dikkate alınması gerekmektedir. Sonuç olarak, liberal ekofeminizm kadınların toplumsal eşitliğini öne çıkarmakla birlikte, eleştirel bir değerlendirme, yaklaşımın ekolojik değerler ve doğa-insan ilişkisi konusundaki sınırlılıklarını açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Kültürel Ekofeminizm

Kültürel ekofeminizmin temeli, ataerkil yapıların kadınlara biçtiği aşağılayıcı değer yargılarına karşı bir tepki olarak şekillenmiştir. Bu tepki doğrultusunda kültürel ekofeministler, tarihsel ve kültürel olarak kadınla ilişkilendirilen sezgi, şefkat, besleyip büyütme, duygu ve bedensel niteliklere özel bir önem verirler. Onların görüşüne göre ekolojik kriz, erkek egemen niteliklerin kadınsı niteliklere karşı üstünlük kurmasının bir sonucudur (Carlassare, 2000, s. 94). Bu nedenle, ekolojik sorunlarla başa çıkmanın yolu, sürdürülebilir bir toplumsal yapı için hem felsefi hem de pratik temeller sunan “kadın kültürü”nden geçmektedir (Pepper, 1996, s. 106).

Kültürel ekofeminizm, doğayı da kapsayan yeni bir bilinç oluşturma, kadın deneyimlerinin tanınması ve kültürel yapıda meşru bir yer edinmesine bağlı olduğunu savunur. Bu çerçevede doğa ile bilinçli bir ilişki kurmak için soyut etik kurallara ihtiyaç yoktur; zira kadınlar, doğaları gereği bu bilince

sahiptirler (Davion, 2001, s.239). Kadınların biyolojik özellikleri, örneğin doğum yapma ve regl olma, onların doğanın döngüsünün doğal bir parçası olduğunu gösterir (Pepper, 1996, s. 106). Bu bağlamda kültürel ekofeminizm, doğa ile kadın arasında güçlü ve olumlu bir bağ kurar (Buckingham-Hatfield, 2000, s. 35). Kültürel ekofeministler, kadın üzerindeki baskının temelinde cinsiyetin yattığını ifade ederler. Onlara göre ataerki, kadınları esas olarak çocuk doğurmak ve büyütme (annelik) ya da erkeğin cinsel ihtiyaçlarını karşılamak (seks objesi olmak) ile tanımlar ve bu yolla baskı uygular. Bu nedenle kadının üzerinde tahakkümün merkezinde, üreme ve cinsellik üzerindeki erkek kontrolü yer almaktadır. Kadının özgürlüğü ise bu kontrolün ortadan kaldırılması ve kendi bedeni üzerinde tam irade sahibi olması ile mümkündür (Warren, 1987, s. 14). Bu açıdan kültürel ekofeminizm, liberal ekofeminizmin tam karşıtında konumlanır. Liberal ekofeminizm kadını karakter ideallerini reddederken, kültürel ekofeminizm eril idealleri reddeder. Batı kültürü, kadınlar ve doğa üzerinde denetleme, dışlama ve değersizleştirme süreçleri üzerinden yapılandırılmıştır. Bu nedenle kadınların özgürlüğü, erkek egemen kültüre uyum sağlamak yerine bu kültüre karşı direnmek ve mevcut düzeni dönüştürmekle mümkündür (Plumwood, 2004, s. 47-48). Bu düşüncüyü savunan Mary Daly ve Susan Griffin gibi feministler, kadınların biyolojik niteliklerine dikkat çekerek erkek kültürü ile kadın kültürü arasındaki farkları vurgularlar (Sandilands, 1998, s. 238-239). Daly'ye göre kadınlar, erkeklere karşı doğayla özdeşleşmeli ve faaliyetlerini erkeklerden bağımsız olarak yürütmelidir. Ona göre kadın üzerindeki baskı ile doğanın tahrip edilmesi arasında fark yoktur. Griffin ise tarih boyunca kadın ve doğa arasındaki bağların baskı amaçlı nasıl kullanıldığını gösterir ve feminizm ile ekoloji arasında bir köprü kurmanın önemini ortaya koyar (King, 1994, s.199).

Kültürel ekofeministler, kadın tarihini yeniden canlandırmayı ve kadın merkezli bir maneviyat kültürü oluşturmayı hedefler. Gloria Orenstein (1990), Merlin Stone (1976), Marija Gimbutas (1982) ve Riane Eisler (1987) gibi düşünürler, Eski Avrupa'da eşitlikçi anaerki toplumlardan var olduğunu öne sürerek, Paleolitik ve Neolitik dönemde tanrıça inancına sahip medeniyetlerin "unutulmuş tarihini" yeniden canlandırmayı amaçlarlar (Carlassare, 2000, s. 94). Kültürel ekofeministler, bu çerçevede "altın çağ" anlayışına sahip olup, doğanın hamile kadın figürüyle simgelendiği ve hayat verici kadın imgesinin yüceltildiği bir dönemi idealize ederler. Ana tanrıça olarak doğaya saygı, bu düşüncenin ilham kaynağı olurken, tinsellik ise hem kişisel hem toplumsal dönüşümün kaynağı olarak görülür (Merchant, 1992, s. 191). Kültürel ekofeministler, kadın biyolojisi (doğa) ile erkek ürünü teknoloji (kültür) arasındaki karşıtlığı sembolik olarak da kullanırlar. Örneğin,

birçok aktivist, nükleer radyasyon, kimyasal atıklar ve endüstriyel kirliliğin kadın üreme sistemi ve ekosistem üzerindeki olumsuz etkilerini vurgular. Bu nedenle nükleer atıklar, tehlikeli enerji santralleri ve tarım arazilerinde kullanılan kimyasallara karşı çıkarlar; çünkü bunların sakat doğum ve kansere yol açtığı iddia edilmektedir (Merchant, 1992, s. 192).

Kültürel ekofeminist düşünceler pek çok eleştiriye maruz kalmıştır. Warren (1987, s. 15), bu görüşlerin kadın üzerindeki tahakkümün tarihsel ve maddi boyutlarını yeterince açıklamadığını ve toplumsal yapıları açıklamakta yetersiz kaldığını belirtir. Ona göre kültürel ekofeminizm, kadın ve doğa üzerindeki tahakküm ile ırkçılık ve sınıfçılık gibi diğer baskı biçimleri arasındaki bağlantıyı kuracak teorik bir perspektife ihtiyaç duyar. Ayrıca kültürel ekofeminizm, kadın deneyimlerine gizemli bir aura vererek kadını doğayla özdeşleştirir ve böylece doğa-kültür düalizmine hizmet eder. Plumwood, kadın-doğa bağının kadınları doğurgan birer hayvan gibi resmettiğini ve bu yönüyle alçaltıcı olduğunu ifade eder (Pepper, 1996, s. 107). Eckersley ise kadın-doğa ilişkisine dayanan yaklaşımın, ataerkilli baskıyı gerekçe gösterse de sorunlu olduğunu savunur; çünkü Batı toplumlarında baskıya uğrayan tek kesim kadınlar değildir ve ataerkillik diğer baskı biçimlerini açıklamakta yetersiz kalır. Kadını özgürleştirmek, doğayı da otomatik olarak özgür kılmayacaktır (Pepper, 1996, s. 107-108). Ayrıca, kültürel ekofeminizmin eve, aileye ve anneliğe verdiği değer, feminist hareketin bu konularda verdiği mücadele açısından bir geri adım olarak değerlendirilmektedir. Özcü yaklaşım, besleyip büyütme ve şefkat gibi özellikleri tüm kadınlara genelleyerek beyaz ve siyah, anne olan ve olmayan, Kuzey’li ve Güney’li kadınlar arasındaki farklılıkları göz ardı etmektedir (Buckingham-Hatfield, 2000). Genel olarak kültürel ekofeministler, kadın ve erkek doğası arasındaki farkları temel alarak kadınların sezgi, şefkat ve duygu gibi niteliklerini öne çıkarır ve bunları ekofeminizmin kuramsal temeli olarak benimser. Ekolojik sorunların kaynağını, kadınsı niteliklere yönelik eril baskıda ararlar. Kadınların biyolojik özellikleri, onları doğanın döngüsünün doğal bir parçası haline getirir ve tarihsel olarak kadın ile doğa arasında güçlü bir ilişki oluşmuştur (İmga & Olgun, 2017; Kırılı, 2015). Kadına yönelik tahakküm, erkeklerin kadının üremesi ve cinselliği üzerindeki denetimine dayanır; kadın özgürlüğü ise bu denetimi ortadan kaldırmak ve kadının kendi bedeni üzerinde tam söz hakkına sahip olmasını gerektirir. Bu perspektif, kültürel ekofeminizm ile liberal ekofeminizm arasındaki temel farkları da net biçimde ortaya koyar. Liberal ekofeminizm, kadınsı niteliklerin toplumsal olarak inşa edildiğini savunurken, kültürel ekofeminizm kadınların sahip olduğu nitelikleri olumlar ve erkek egemen baskının kadınsı niteliklere zarar verdiği düşüncesini reddeder (İmga & Olgun, 2017, s. 369). Bu

nedenle kültürel ekofeminizm, liberalizmin “eşit fırsat” söylemini eleştirir; bu söylemin erkek egemen düzeni sürdürdüğünü ve kadının özgürlüğünün mevcut sisteme katılmakla değil, sistemi dönüştürmekle mümkün olduğunu ileri sürer (Plumwood, 2004). Sonuç olarak kültürel ekofeminizm, kadınların doğa ile özdeşleşmiş bir bilinç taşıdığını ve soyut etik düzenlemelere ihtiyaç duymadan ekolojik farkındalığa sahip olduğunu öne sürer. Kadınların üreme ve cinsellik üzerindeki erkek kontrolüne karşı çıkararak, kadınları bağımsız, özgür ve özne olarak konumlandırır (İmga & Olgun, 2017).

Kültürel ekofeminizmin nihai amacı, kadın maneviyatını canlandırmak ve kadın merkezli bir toplumsal yapı oluşturmaktır. Buna karşın bu yaklaşım eleştirilerden muaf değildir. İlk olarak, tahakküm ilişkilerini açıklamada teorik olarak yetersiz kalır ve ırkçılık, sınıf eşitsizliği gibi baskı biçimleri ile kadına yönelik baskı arasındaki bağlantıyı kuramaz (İmga & Olgun, 2017). İkinci olarak, kadın-doğa ilişkisini kutsallaştırması, dualizmi güçlendiren ve kadınları “hayvanlaştıran” bir yaklaşım olarak eleştirilmiştir (Plumwood, 2004). Üçüncü olarak, ataerkilliğin tüm baskı biçimlerini açıklamakta yetersiz olduğu, çünkü erkeklerin de baskı altında olabileceği ifade edilmiştir.

Son olarak, kültürel ekofeminizmin bütüncül yaklaşımı, Kuzey ve Güney yarımküredeki kadınlar arasındaki kültürel farklılıkları yeterince dikkate almamaktadır (İmga & Olgun, 2017). Buna ek olarak, kültürel ekofeminizmin ekolojik kriz ile kadın özgürlüğü arasındaki doğrudan ilişkilendirmesi, çevresel sorunların çok boyutlu ve çok aktörlü doğasını göz ardı etme riskini taşır. Erkek egemen kültürün kadınsı niteliklere yönelik baskısı, ekolojik tahribatın önemli bir bileşeni olmakla birlikte, çevresel sorunların ortaya çıkmasında ekonomik, politik ve teknolojik etkenlerin de göz önünde bulundurulması gerekir. Bu çerçevede, kültürel ekofeminizmin diğer baskı biçimleri ve küresel ekolojik sorunlarla bütünleşik bir perspektifle değerlendirilmesi önemlidir. Ayrıca, kültürel ekofeminizmin idealize ettiği “anaerki ve doğa-merkezli geçmiş” kavramı, tarihsel olarak ilgi çekici olsa da, modern toplumsal yapılar ve güncel ekolojik politikalar bağlamında ele alındığında sınırlılıkları ortaya çıkar. Bu yaklaşımın teorik ve pratik düzeyde sürekli eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulması gerektiği açıktır. Genel olarak, kültürel ekofeminizm kadın ve doğa arasındaki ilişkileri anlamada özgün bir bakış açısı sunar. Ancak bu yaklaşımın geçerliliğini artırmak için, teorik sınırlarını fark etmek, kültürel farklılıkları dikkate almak ve çevresel sorunların çok boyutlu yapısını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Böylece kadın merkezli bir toplumsal perspektif ile ekolojik farkındalığın sağlıklı bir sentezi mümkün hale gelir.

Sosyal Ekofeminizm

Chaia Heller'in öncülük ettiği sosyal ekofeminizm, radikal feminizmin beden siyaseti anlayışını, eko-anarşist Murray Bookchin'in toplumsal ekoloji perspektifiyle birleştirir ve bu sayede ekolojik ile toplumsal tahakkümler arasında doğrudan bir ilişki kurar (Carlassare, 1994, s. 222). Bu yaklaşım, doğanın tahakküm altına alınmasının, insanın insan üzerindeki tahakkümünden kaynaklandığını öne sürer (Merchant, 1992, s. 194). Sosyal ekofeminizm, kadının ve erkeğin doğasını siyasi ve ideolojik bir kategori olarak ele alır ve kadın üzerindeki baskıyı sınıfsal ve ırksal tahakkümle birlikte değerlendirir (Pepper, 1996, s. 109). Batı'nın kapitalist ve ataerkil düzeninde kadının doğayla ilişkilendirilmesinin büyük ölçüde toplumsal bir kurgu olduğuna dikkat çeken bu yaklaşım, özcülüğe ve özellikle biyolojik determinizme karşı net bir duruş sergiler (Carlassare, 1994, s. 222). Sosyal ekofeminizm, kadınların doğaya daha yakın görülmesinin aslında onlara atfedilen toplumsal rollerden kaynaklandığını savunur. Örneğin, gebe olmak ve çocuk doğurmak biyolojik süreçler olsa da, çocuk bakımı ve ev işleri gibi sorumluluklar toplum tarafından öncelikle kadına, yani anneye yüklenmiştir (Buckingham-Hatfield, 2000: 37). Bu çerçevede sosyal ekofeminizm, doğayla kadın arasındaki özel ilişkilere vurgu yapan tinsel eğilimli kültürel ekofeminizmden ayrılır ve bunun yerine materyalist bir sosyal-feminist analiz benimser. Bu perspektif, kadın üzerinde “evlilik”, “çekirdek aile”, “romantik ilişki”, “kapitalist devlet” ve “ataerkil din” gibi sosyal kurumlar aracılığıyla kurulan tahakkümü sorgular (Merchant, 1992, s. 194). Sosyal ekofeminizm, kadının özgürlüğünün, hayatın tüm yönlerini piyasa mantığına indirgemeye çalışan iktisadi ve sosyal hiyerarşilerin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olduğunu ileri sürer. Bu amaç doğrultusunda, toplumun merkezî yapılar yerine, ademi-merkezi topluluklar şeklinde yeniden örgütlenmesi gerektiğine dikkat çeker. İnsan tabiatının tüm yönleri, cinsellik, tutku ve rasyonalite de dahil olmak üzere, ancak bu tür bir toplumda özgürleşebilir (Merchant, 1992, s. 194). Sosyal ekofeminizm yaklaşımı, Murray Bookchin'in toplumsal ekoloji anlayışından etkilenmiş ve Chaia Heller'in öncülüğünde gelişmiştir. Kuramsal olarak yalnızca kadın-doğa ilişkisini incelemekle kalmayıp, insan-toplum-doğa etkileşimlerini bütüncül bir perspektifle ele alır ve tahakküm ilişkilerini çok boyutlu olarak kavramsallaştırır (Kırlı, 2015; İmga & Olgun, 2017).

Kadın ile doğa arasındaki yakınlığın kaynağı biyolojik değil, toplumsal olarak kadına yüklenen roller üzerinden açıklanır; bu yönüyle kültürel ekofeminizmden ayrılır ve toplumsal cinsiyet, sınıf ve ırk boyutlarını kapsamaması sayesinde kuramsal derinliği güçlenir. Sosyal ekofeminizm, doğa üzerindeki tahakküm ile insanın insan üzerindeki tahakkümünü ilişkilendirerek

olayları çok boyutlu ve eleştirel bir şekilde analiz eder. Kadınların toplumsal rolleri, egemenlik ilişkilerinin kökeni ve çevresel sorunlar arasındaki bağlantı incelenir. Örneğin, çocuk doğurmak biyolojik bir süreçken, çocuk bakımını ve ev işlerini üstlenmek toplumsal olarak kadına yüklenmiş sorumluluklardır; bu ayırım, biyolojik ve toplumsal boyutların eleştirel analiziyle ortaya konur. Bu yaklaşım, evlilik, çekirdek aile, romantik ilişkiler, kapitalist devlet ve ataerkil din gibi kurumsal yapıları eleştirerek toplumsal ve ekolojik tahakküm ilişkilerini birbirine bağlar. Siyasi ve sosyal katılımın artırılması, özellikle kadınların yerel yönetimlerde daha etkin rol alması, bu teorik çerçevenin pratikteki yansımasıdır. Öte yandan, merkezi yönetimlerde sosyal ekofeminizme yönelik eleştiriler, denetimin aileden başlayarak toplumun temel yapılarına kadar uzanması ve aile yapısındaki değişimlerin toplumsal düzen açısından potansiyel riskler oluşturması üzerinden dile getirilir (İmga & Olgun, 2017). Bu çerçevede sosyal ekofeminizm, yalnızca kadın-doğa ilişkisinin değil, aynı zamanda toplumun yapısal eşitsizliklerinin ve çevresel krizlerin de eleştirel bir analizini sunar. Teorik olarak, biyolojik determinizme karşı net bir duruş sergilemesi ve toplumsal roller ile egemenlik ilişkilerini çok boyutlu olarak kavramsallaştırması, ekofeminizmi disiplinlerarası bir çerçevede güçlü kılar. Ayrıca, toplumsal ve ekolojik tahakkümün birbirine bağlı olduğunu vurgulaması, çevre politikaları ve cinsiyet adaleti alanlarında uygulanabilir çözüm önerilerinin geliştirilmesine zemin hazırlar. Pratik açıdan, sosyal ekofeminizm kadınların kamusal ve politik alanlarda etkinliklerini artırmayı teşvik ederken, toplumsal hiyerarşilerin yeniden yapılandırılması gerekliliğini de ortaya koyar. Bu yaklaşım, yerel ve merkezi yönetimlerde kadın katılımının artırılmasının sadece cinsiyet adaleti açısından değil, aynı zamanda sürdürülebilir çevre yönetimi ve demokratik toplumsal örgütlenme açısından da kritik olduğunu gösterir. Bununla birlikte, aile ve toplum yapısındaki dönüşümlerin potansiyel toplumsal riskleri ve dirençleri dikkate alması, sosyal ekofeminizmin yalnızca teorik değil, aynı zamanda uygulamada da eleştirel bir yaklaşım sunduğunu ortaya koyar. Sonuç olarak, sosyal ekofeminizm hem kadınların hem de doğanın özgürleşmesini hedefleyen bütüncül bir perspektif sunar. Bu yaklaşım, ekolojik krizlerin toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutlarını görünür kılarak, politika yapıcılar, araştırmacılar ve aktivistler için rehber niteliğinde bir çerçeve oluşturur.

Sosyalist Ekofeminizm

Sosyalist ekofeministler, kapitalist üretim ilişkilerinin dönüştürülmesini amaçlayan sosyalist bir perspektiften hareket eder ve yalnızca kadın-erkek eşitliğini değil, aynı zamanda ekolojik bir toplum özlemini de dile getirirler (Tamkoç, 1996, s. 82). Temel hedef, seksist olmayan ve hiyerarşiden uzak

bir toplum hayalini gerçekleştirmektir (Biehl, Pour Repenser l'Ecoféminisme, 2008, s. 1). Ekofeminizm genel olarak çevre konularına dikkat çekerken, kadının sağlığı ve aile üzerindeki etkileri gibi alanlar üzerinden kadının hem erkeğe hem de doğaya bağımlılığını tartışmaya açmaktadır. Bu bağlamda, kapitalist ataerkil sistemin yıkılması sosyalist ekofeminizmin temel hedefleri arasında yer alır. Zira bu sistem, kadınları ezmekte ve sömürürken, doğal kaynakları ve ekolojik dengeyi hiçe sayarak sömürmeye devam etmekte; kadın ve doğayı araçsallaştırılmış kaynaklar olarak görmektedir. Araçsallaşan kaynaklar üzerinde egemenlik kurulması ise daha kolay olmakta ve sömürü düzeni bu iki alan üzerinden sürdürülmektedir (Tamkoç, 1996, s. 79). Sosyalist ekofeminizm, Carolyn Merchant ve Mary Mellor öncülüğünde gelişmiş bir ekofeminist yaklaşımı temsil eder. Birçok ekofeminist, sosyalist ekofeminizmi pratiğe en uygun yönelim olarak görmektedir; çünkü bu yaklaşım, radikal ve Marksist feminizmlerden farklı olarak tahakküm analizini ve çözüm yollarını yalnızca cinsiyet veya sınıf boyutuyla sınırlamamakta, çok boyutlu temellere oturtmaktadır. Bu perspektif, kapitalist düzende sınıf tahakkümünün yanı sıra ataerki ve emperyalizm gibi farklı tahakküm biçimlerini de ele alarak Ortodoks Marksizm'den ayrılmaktadır (Carlassare, 2000, s. 91-92). Sosyalist ekofeministler, kadın ve doğanın sömürülmesinin temelini kapitalist ataerkil yapılarda görürler. Tarihi süreçte kapitalizmin yükselişi, üretimin "kullanım değeri" temelinde örgütlenmesi sonucunda, kadın ve erkeğin iktisadi açıdan ortaklığına dayanan "geçimlik üretim çiftlikleri" ve "kent atölyeleri" ortadan kalkmıştır. Bu süreç, erkeğin kontrolündeki bir kapitalist ekonomiyi beraberinde getirirken, kadını emeğinin karşılığının ödenmediği ev ortamına hapsedmiş; ev dışındaki iş ortamında ise onu erkeğin altında konumlandırmıştır (İmga & Olgun, 2017, s. 405). Bu perspektif, kadınların ataerkil düzende erkekler tarafından ezilmesi ile kapitalist sistemde doğanın sömürülmesi arasında yapısal paralellikler kurar. Kadınların ve doğanın yalnızca "kullanılabilir kaynaklar" olarak görülmesi doğallaştırılmamalıdır; bu nedenle mevcut kapitalist sistemin dönüştürülmesi gerekmektedir (Kırlı, 2015, s. 172). Merchant ve Mellor, tahakküm biçimlerini yalnızca cinsiyet veya sınıf boyutuyla sınırlı görmez; bunun yerine çok boyutlu bir çözüm perspektifi geliştirirler. Böylece sosyalist ekofeminizm, tahakküm ilişkilerine dair analiz derinliği ve pratiğe yönelik çözüm önerileri açısından diğer ekofeminist yönelimlerden ayrılır (İmga & Olgun, 2017). Ekofeminizmin farklı yaklaşımları çeşitli çözüm yolları önerse de, tüm ekofeministlerin üzerinde uzlaştığı bazı temel ilkeler bulunmaktadır. Oppermann (2012, s. 191-192), Karen Warren (1987)'in *Feminism and Ecology: Making Connections* adlı çalışmasında ekofeminizmin temel ilkelerini şu şekilde özetlemektedir:

1. Kadınların baskılanması ile doğanın baskılanması arasında doğrudan ve anlamlı bağlantılar vardır.
2. Bu bağlantıların doğasını ve özünü derinlemesine anlamadan, kadınların ve doğanın baskılanmasını çözmek mümkün değildir.
3. Feminist kuram ve uygulamalar, ekolojik bir perspektife sahip olmalıdır.
4. Ekolojik sorunların çözümünde feminist bakış açısı vazgeçilmezdir.

Kadınların toplumsal, ekonomik, hukuki ve sosyal yaşamın tüm alanlarında eşitlik talebi, feminist düşünce ve kadın hareketlerinin gelişimini sağlamıştır. Bu süreç, kadınların eşitlik arayışını derinleştirirken, ekolojik sorunlarla kesişen yeni bir farkındalık alanı da yaratmıştır. Ekofeminizmin özünde, kadın ve doğa kimliklerinin tarihsel olarak benzer biçimlerde tahakküm altına alındığı anlayışı bulunmaktadır. Kadınların özelliklerinden yoksun bırakılması ile doğanın sömürülmesi, aynı ataerkil tahakküm mantığının ürünüdür.

Ekofeministler, erkek egemen tahakkümden kurtulmayı amaçlayarak çeşitli teorik yönelimler geliştirmiştir. Bu yaklaşımlarda öne çıkan temel ilkeler şunlardır:

1. Eril zihniyetin egemen olduğu toplumsal yapının dönüştürülmesi zorunludur.
2. İnsan-merkezli (antroposentrik) bakış açısı doğaya zarar verir; bu nedenle ekosistemde yalnızca insanın var olmadığı bilinci geliştirilmelidir.
3. Ataerkil yapıyla birlikte düalist kavram setleri terk edilmeli ve kadın ile doğaya yüklenen olumsuz anlamlardan vazgeçilmelidir.

Sosyalist ekofeminizm, tahakküm analizini yalnızca cinsiyetle sınırlamayarak daha kapsamlı bir perspektif sunar ve bu yönüyle diğer ekofeminist yaklaşımlardan ayrılır. Kapitalist sistemin üretim biçimleri, kadın emeğini eve hapsederken; üretim süreçlerindeki erkek egemenliği, kadınların emeğinin karşılığını almasını engellemektedir. Sosyalist ekofeminizm, doğayı yalnızca pasif bir kaynak olarak değil, dinamik ve canlı bir varlık olarak ele almayı önerir; bu nedenle inşacı bir yaklaşımı benimser. Bu perspektife göre, toplumun temel amacı hırsa ve doyumsuz arzulara dayanmaktan ziyade, ihtiyaçların adil bir biçimde karşılanması olmalıdır. Sonuç olarak, sosyalist ekofeminizm katılımcı ve demokratik bir yönetim anlayışını savunur, piyasa odaklı mekanizmalardan uzak durur ve toplumsal eşitlik ile işçi sınıfının dayanışmasına önem verir. Buna karşın, sosyalist ekofeminizme yönelik eleştiriler de mevcuttur; özellikle nüfus artışı ile ilgili görüşler tartışmalıdır.

Sosyalist ekofeministler, nüfus artışının ekolojik sürdürülebilir gelişme ile uyumlu olabileceğini savunur. Bu yaklaşımda kadın ve erkek için sosyal hayatta eşitlik sağlanacaktır. Ancak nüfusun aşırı artışı, kaynakların eşit ve etkin kullanımını engelleyebilir ve mevcut eşitsizlikleri derinleştirebilir (İmga & Olgun, 2017; Cansaran, 2023, s. 52-53).

Sosyalist ekofeminizmin Türkiye bağlamına uygulanabilirliği sınırlı olabilir; çünkü kadın emeği, kırsal ve kentsel alanlarda farklı biçimlerde görünmez kılınmakta ve ekolojik farkındalık toplumsal sınıflara göre değişmektedir. Bu nedenle, Türkiye’de adalet vizyonuna katkısı, yerel politikalar ve toplumsal pratiklerle ilişkilendirilerek daha somut bir tartışma çerçevesinde ele alınmalıdır. Dolayısıyla, sosyalist ekofeminizmin Türkiye’deki çevre mücadelelerinde kadınların özneşmesini açıklamak için daha elverişli bir çerçeve sunduğu söylenebilir. Bu çerçeve, sosyalist ekofeminizmin teorik çerçevesi güçlü bir literatür temeline sahip olsa da, Türkiye bağlamında uygulanabilirliği bazı sınırlılıklar taşımaktadır. Özellikle kırsal ve kentsel alanlarda kadın emeğinin görünmez kılınması ve ekolojik farkındalığın toplumsal sınıflar arasında değişkenlik göstermesi, bu yaklaşımın doğrudan uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, sosyalist ekofeminizm Türkiye’de çevre mücadelelerinde kadınların özneşmesini açıklamak için faydalı bir kavramsal çerçeve sunabilir. Bu bakımdan, sosyalist ekofeminizm, yalnızca teorik bir model olarak değil, toplumsal eşitlik ve ekolojik adalet bağlamında Türkiye’deki yerel politikalar ve pratiklerle ilişkilendirilerek değerlendirilmelidir.

İklim Adaleti ve Feminist Yaklaşımlar

İklim krizi çoğu zaman eriyen buzullar, yükselen deniz seviyeleri ve artan orman yangınları gibi çevresel göstergeler üzerinden ele alınmaktadır. Ancak iklim değişikliği yalnızca ekolojik bir sorun değil; aynı zamanda mevcut toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren yapısal bir adalet meselesidir. Bu bağlamda iklim krizinin etkileri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle doğrudan ve çok katmanlı biçimde kesişmektedir. İklim değişikliğinin kadınlar ve erkekler üzerindeki etkilerinin farklılaştığı artık geniş bir literatür tarafından kabul edilmektedir. Bununla birlikte bu farklılaşma, yalnızca biyolojik cinsiyet temelli bir ayırmadan ibaret değildir. Bireylerin sınıfsal konumu, etnik kökeni, göçmenlik statüsü, yaşadığı coğrafya ve sosyo ekonomik koşulları gibi faktörler, iklim krizine maruz kalma biçimlerini ve bu krizle baş etme kapasitelerini belirgin biçimde etkilemektedir. Bu noktada kesişimsellik yaklaşımı, iklim krizinin homojen etkiler yaratmadığını ve toplumsal kırılğanlıkların üst üste binerek derinleştiğini ortaya koyan temel bir analitik çerçeve sunmaktadır. Örneğin,

kırsal bölgelerde yaşayan ve geçimini tarımsal üretimden sağlayan yoksul bir kadının iklim değişikliğinden etkilenme biçimi ile kentsel alanda yaşayan orta sınıf bir kadının deneyimi aynı değildir. Kuraklık ve su kaynaklarının azalması, kırsaldaki kadınlar açısından hem ekonomik gelir kaybına hem de hane içi bakım ve beslenme sorumluluklarının artmasına yol açmaktadır. Benzer biçimde, sel veya aşırı hava olayları sonrasında göçmen kadınların kamusal destek mekanizmalarına erişimi, dil engelleri, hukuki statü sorunları ve ayrımcı uygulamalar nedeniyle ciddi biçimde sınırlanabilmektedir. Bu nedenle iklim adaleti tartışmalarında “kadınlar” kategorisinin kendi içinde farklılaşan deneyimlere sahip olduğu mutlaka dikkate alınmalıdır.

İklim krizinin toplumsal cinsiyet boyutunu anlamada bir diğer önemli kavramsal çerçeve ise “özel alanın politikliği” ilkesidir. Geleneksel olarak kamusal alanla ilişkilendirilen iklim politikaları ve çevresel sorunlar, pratikte en yoğun etkilerini hane içinde ve gündelik yaşam pratiklerinde göstermektedir. Bu durum, iklim krizinin özel alanla kurduğu ilişkiyi görünür kılmakta ve toplumsal cinsiyet rollerinin bu süreçteki belirleyici rolünü açığa çıkarmaktadır. Su kıtlığının arttığı koşullarda temiz suya erişim sorumluluğu, birçok toplumda kadınlar ve kız çocukları tarafından üstlenilmektedir. Su temini için harcanan zaman ve fiziksel emek, kadınların eğitim, ücretli çalışma ve kamusal yaşama katılım olanaklarını kısıtlayan görünmez bir yük oluşturmaktadır. Benzer şekilde iklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki olumsuz etkileri, hane içi gıda güvenliğinin sağlanmasından sorumlu tutulan kadınların üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Bu durum, kadınların hem fiziksel hem de psikolojik sağlıklarını doğrudan etkileyen bir stres kaynağına dönüşmektedir. İklim kaynaklı afetler ve zorunlu göç süreçleri de toplumsal cinsiyet temelli kırılmalıkları derinleştirmektedir. Yerinden edilme, geçici barınma alanları ve güvencesiz yaşam koşulları, kadınları ev içi şiddet, cinsel saldırı ve insan ticareti gibi risklere karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Dolayısıyla iklim krizinin etkileri, yalnızca çevresel zararlarla sınırlı kalmamakta; toplumsal güvenlik ve insan hakları boyutlarını da içeren çok yönlü sonuçlar doğurmaktadır. Bu çerçevede iklim adaleti mücadelesinin feminist bir perspektifle yeniden düşünülmesi gerekmektedir.

Öncelikle iklim politikalarının farklı toplumsal gruplar üzerindeki etkilerini sorgulayan eleştirel soruların sorulması önemlidir. İklim uyum ve azaltım politikalarının, farklı sosyo ekonomik koşullardaki kadınları nasıl etkilediği; afet yönetim planlarının kadınların özgül ihtiyaçlarını ne ölçüde dikkate aldığı ve iklim fonlarının en kırılgan gruplara erişiminin nasıl sağlandığı bu sorular arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra bağlamsal ve kapsayıcı

çözüm stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Kırsalda yaşayan kadınlar, kent yoksulu kadınlar, engelli kadınlar veya göçmen kadınlar için tek tip politikalar üretmek yerine, farklı yaşam koşullarını ve ihtiyaçları gözeterek esnek yaklaşımlar benimsenmelidir. Ayrıca iklimle ilgili karar alma süreçlerinde kadınların temsili niceliksel bir hedef olarak değil, niteliksel bir katılım meselesi olarak ele alınmalıdır. Yerel bilgiye ve deneyime sahip kadınların-özellikle yerli ve kırsal topluluklardan gelenlerin-katkıları, iklim politikalarının etkinliği açısından kritik öneme sahiptir. Sonuç olarak iklim krizi, mevcut toplumsal eşitsizlikleri görünür kılan ve derinleştiren bir yapı olarak değerlendirilmelidir. Bu krize verilecek yanıtlar yalnızca teknik ve çevresel çözümlerle sınırlı kalmamalı; aynı zamanda toplumsal dönüşümü hedefleyen adalet temelli bir yaklaşımı içermelidir. Farklı deneyimleri ve kırılma noktaları görünür kılan, özel alandaki bakım ve emek yüklerini azaltmayı amaçlayan ve karar alma süreçlerinde kapsayıcılığı esas alan feminist bir perspektif olmaksızın gerçek bir iklim adaletinden söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle iklim değişikliğiyle mücadele, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmalıdır. (Anka Hukuk, 2025)¹

İklim krizi, yalnızca çevresel değişimlerle ölçülemeyecek kadar kapsamlı bir olgudur; aynı zamanda toplumsal yapıları dönüştüren ve eşitsizlikleri görünür kılan bir süreç olarak ele alınabilir. İklim değişikliğinin etkileri, toplumsal cinsiyetin ötesinde, sınıf, etnik köken, göçmenlik durumu ve yaşanılan coğrafya gibi çok katmanlı toplumsal koşullarla iç içe geçmektedir. Bu durum, krizlerin tek bir grup veya deneyim üzerinden değerlendirilmesini anlamlı kılmaz; farklı toplumsal konumların birbirini etkileyen kırılma noktalarını göz önünde bulundurmak gerekir. Kırsal alanlarda yaşayan kadınlar, geçim kaynaklarına bağlı olarak çevresel değişimlerden farklı biçimlerde etkilenebilir. Bu etkiler, hem ekonomik yük hem de hane içi sorumlulukların artması şeklinde kendini gösterebilir. Benzer biçimde, göç eden veya farklı topluluklardan gelen kadınlar, günlük yaşamda ve kriz dönemlerinde bazı zorluklarla karşılaşabilir. Bu gözlemler, iklim krizinin toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren bir nitelik taşıdığını düşündürmektedir. Feminist bakış açısı, bu farklılıkları görünür kılmayı ve krizlerin toplumsal boyutunu anlamayı sağlar. İnsan ve doğa arasındaki ilişkilerin merkezde tutulduğu bir perspektiften bakıldığında, krizlerin yalnızca teknik sorunlar olmadığı; aynı zamanda toplumsal ve ilişkiyel bir dönüşüm gerektirdiği ortaya çıkar. Kırsal kadın topluluklarının doğayla kurduğu etkileşimler, bu açıdan hem politik hem de toplumsal olarak önem kazanır.

Toplumsal cinsiyet normları ve rollerinin kriz dönemlerinde belirleyici olduğu, özellikle bakım ve emek yükünün çoğunlukla kadınlar tarafından üstlenildiği görülmektedir. Su kaynaklarının azalması ve doğal kaynak eksikliği, kadınların günlük yaşamda üstlendiği sorumlulukları artırabilir; bu durum, eğitim, ücretli çalışma ve kamusal yaşama katılım olanaklarını sınırlandıran görünmez bir yük oluşturur. Ayrıca kriz kaynaklı yer değiştirmeler, kadınların savunmasızlıklarını artırabilir ve güvenlik risklerini yükseltebilir. Bu çerçevede, iklim adaleti perspektifinden hareketle, politika ve karar alma süreçlerinde kadınların ve farklı toplumsal grupların deneyimlerinin dikkate alınması önemlidir. Tek tip politikalar yerine, farklı yaşam koşullarını ve kırılganlıkları gözeterek esnek ve kapsayıcı stratejiler geliştirmek gerekmektedir. Kırsalda yaşayan yoksul kadınların karşılaştığı sorunlar ile kentsel yoksul kadınların deneyimleri farklıdır ve çözümlerin bu çeşitliliği hesaba katması beklenmelidir. Sonuç olarak, iklim krizi yalnızca çevresel bir olgu olarak değerlendirilmemelidir; aynı zamanda toplumsal yapıları dönüştüren, eşitsizlikleri görünür kılan ve adalet arayışını zorunlu kılan çok boyutlu bir süreçtir (Anka Hukuk, 2025).

Bu teorik çerçevede belirlenen toplumsal kırılganlıklar ve feminist perspektif, dünyanın farklı coğrafyalarında kadınların çevre mücadelesinde somut bir biçimde kendini göstermektedir. Bu nedenle, krizle mücadele toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinden ayrı düşünülemez ve kapsayıcı bir bakış açısıyla ele alınmalıdır. Bu bağlamda, Akkuyu, Aliğa, Yatağan, Fırtına Vadisi, Hasankeyf, Kazdağları ve Gezi Parkı gibi alanlarda kadınlar, yaşamın bütünlüğünü ve doğa-insan ilişkisini sorgulayan ekofeminist bir bilinçle hareket etmişlerdir. Ekofeminizm, yalnızca çevre eylemlerinin sınırlarıyla kalmayıp; aynı zamanda yeni yaşam ağları ve kolektif ilişki biçimlerini gündeme getirir. Bu çerçevede kadınlar, akrabalığı yalnızca biyolojik soy bağıyla sınırlamamakta; türler ötesi yoldaşlıklar ve dayanışma ağları kurarak doğa-insan-hayvan bütünlüğünü savunmaktadırlar. Yayla savunucusu Rabia Özcan'ın "Biz burada hayatı topraktan okumuşuz" sözleri, bu ilişkiyi ağırlıkla derinliğini ve kolektif bilincin somut örneğini yansıtmaktadır (Feminist Bellek, 2025).

Günümüzde kadınların kolektif deneyimleri, dünyanın farklı coğrafyalarında çevre mücadelelerine yön vermektedir. Örneğin, Himalayalar'daki Chipko hareketinden Gezi Parkı direnişine, Akkuyu'daki nükleer karşıtı protestolardan Karadeniz'deki Yeşil Yol eylemlerine kadar kadınlar, doğayı bir bütün olarak savunmuş ve bu savunuyu toplumsal eyleme dönüştürmüşlerdir. Bu örnekler, insan ile doğayı birbirinden ayrı gören anlayışlara karşı, yaşamın bütünlüğünü ve karşılıklı dayanışmayı temel alan yeni bir yaşam biçiminin mümkün olduğunu açıkça göstermektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, ekofeminizm literatürünü yalnızca kadın-doğa ilişkisini açıklayan normatif bir yaklaşım olarak değil; iklim krizi bağlamında toplumsal eşitsizlikleri birlikte düşünmeyi mümkün kılan analitik ve bütüncül bir adalet çerçevesi olarak ele almıştır. Çalışmanın temel özgün katkısı, ekofeminizmi tarihsel bir düşünce akımı olmanın ötesinde, iklim adaleti tartışmalarını toplumsal cinsiyet, sınıf ve mekânsal eşitsizlikler ekseninde yeniden okumaya imkân veren bir kavramsal araç olarak konumlandırmasıdır. Analizler, kadınların toplumsal konumu ile doğanın sömürülmesi arasındaki ilişkinin yalnızca sembolik ya da metaforik bir benzerlikten ibaret olmadığını; ataerkil kapitalist sistemin ürettiği ortak tahakküm mantığı üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, kadın-doğa ilişkisini özcü açıklamalardan ayırarak, söz konusu ilişkinin tarihsel, siyasal ve ekonomik olarak inşa edilmiş yapısal bir eşitsizlik alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece ekofeminizm, kadınların “doğaya yakınlığı” söylemi üzerinden romantize edilen bir yaklaşım olmaktan çıkarılarak, güç ilişkilerini açığa çıkaran eleştirel bir analiz düzlemine taşınmaktadır.

Çalışmanın bir diğer katkısı, kültürel, sosyalist, liberal ve sosyal ekofeminizm yaklaşımlarını karşılaştırmalı biçimde ele alarak, bu yaklaşımların her birinin iklim krizini ve çevresel adaletsizlikleri açıklamadaki imkân ve sınırlarını görünür kılmaktır. Bu karşılaştırma, ekofeminizmin tekil ve homojen bir teori olmadığı; aksine farklı toplumsal bağlamlarda farklı siyasal stratejiler üretebilen çoğul ve dinamik bir düşünsel alan sunduğunu göstermektedir. Bu çoğul yapı içerisinde queer ve vegan ekofeminizm yaklaşımları da, ekofeminizmin insan-merkezci, heteronormatif ve türücü tahakküm biçimlerine yönelttiği eleştiriler aracılığıyla iklim adaleti tartışmalarına önemli kavramsal katkılar sunmaktadır. Ayrıca çalışma, kadınları yalnızca çevresel yıkımın mağdurları olarak ele alan yaklaşımlardan ayrılarak, kadınların çevresel direnişlerdeki aktif öznelliklerini merkeze almaktadır. Chipko Hareketi, Gezi Parkı direnişi ve yerel çevre mücadeleleri örnekleri, kadınların ekolojik mücadelelerde yalnızca katılımcı değil; bilgi üretici, örgütleyici ve dönüştürücü aktörler olduklarını somut biçimde ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, ekofeminizmi yalnızca teorik bir çerçeve olarak değil, pratik siyasal mücadelelerle iç içe geçen bir dönüşüm perspektifi olarak ele almaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, iklim krizinin teknik ve çevresel bir sorun olarak ele alınmasının yetersizliğini ortaya koyarak, krizin toplumsal cinsiyet, sınıf, etnisite ve göçmenlik gibi eşitsizliklerle kesişen yapısal bir adalet meselesi olduğunu savunmaktadır. Bu çerçevede önerilen ekofeminist yaklaşım, iklim politikalarının kadınların gündelik yaşam deneyimlerini, görünmez bakım emeğini ve yerel bilgilerini

merkeze almadığı sürece eksik kalacağını göstermektedir. Böylece çalışma, ekofeminizmi çevresel adalet literatüründe tamamlayıcı bir söylem olarak değil; iklim krizini anlamak ve dönüştürmek için zorunlu bir analitik perspektif olarak yeniden konumlandırmaktadır.

Dipnotlar

- 1 “Damla Alver, “Feminist Metodoloji Tartışmaları ve Hukuk”, İstanbul Barosu Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi, Kitap 26, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul.” eserine bakılabilir.

Kaynakça

Adams, C. J. (1990). *The sexual politics of meat: A feminist-vegetarian critical theory*. Continuum.

Anka Hukuk. (2025). *İklim adaleti feminist bir meseledir: Kesişimsellik ve özel alanın politikliği*. <https://www.ankahukuk.com/iklim-adaleti-feminist-bir-meseledir-kesisimsellik-ve-ozel-alanin-politikligi/> adresinden 13 Aralık 2025 tarihinde edinilmiştir.

Aristotle (1959). *Politics* (çev. H. Rackham). Massachusetts: Harvard University Press.

Arora-Jonsson, S. (2011). Virtue and vulnerability: Discourses on women, gender and climate change. *Global Environmental Change*, 21(2), 744-751.

Aslantürk, A. Y. (2018). Çevrenin siyasallaşmasında kadın ve doğanın dönüşümü: Ekofeminizm. *Sosyal Bilim Gelişim Dergisi*, 3(11), 312-324. <https://doi.org/10.31567/ssd.64>

Aydın Cansaran, A. (2023). Kadın ve Doğa Bağlamında Ekolojik Bir Görüş: Ekofeminizm. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 2(1), 48-62.

Bacon, F. (2012). *Novum organum: Tabiatın yorumu ve insan alemi hakkında özlü sözler*, (çev: S. Önal). Ankara: Say.

Badoux, C. (1974). Françoise D’Eaubonne, Le Féminisme ou la Mort. *Les Cahiers du GRIF*, 4(1), 66.

- Berman, T. (2001). The rape of mother nature? Women in the language of environmental discourse, *The ecolinguistics reader: Language, Ecology and Environment*, (Eds. Fill, A. ve Mühlhäusler, P.), N: Continuum, 258-269.
- Çetin, O. (2005). Ekofeminizm: Kadın Doğa İlişkisi ve Ataerkillik. *Sosyoekonomi*, 1(1). <https://doi.org/10.17233/se.84149>
- Berktaş, F. (2012). Ekofeminizm ya da Yüreğin İyimserliği. *Kadın Araştırmaları Dergisi* (4).
- Biehl, J. (2008). Pour repenser l'écoféminisme (L. Haywood, Çev.). *Revue Critique d'Écologie Politique*. <https://www.ecorev.org/spip.php?article711>
- Buckingham-Hatfield, S. (2000). *Gender and Environment*, Routledge, London and New York.
- Carlassare, E. (1994). Essentialism in ecofeminist discourse. In C. Merchant (Ed.), *Key concepts in critical theory: Ecology* (pp. 220-234). Humanities Press.
- Carlassare, E. (2000). Socialist and cultural ecofeminism: Allies in resistance. *Ethics and the Environment*, 5(1), 89-106.
- Çimen, D. (2011). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Televizyon Reklamlarında Kadın (RTÜK Uzmanlık Tezi), Ankara.
- Davion, V. (2001). Ecofeminism. In D. Jamieson (Ed.), *A companion to environmental philosophy*. Blackwell Publishers.
- Demir, M. (2013). *Çevre Olarak Konumlandırılmış Kadını ve Doğayı Birlikte Düşünmek: Ekofeminizm*. Doğu Batı, Toplumsal Cinsiyet.
- D'Eaubonne, F. (1974). *Le féminisme ou la mort*. Pierre Horay.
- Döküman, E. (2023, Ekim 16). *Doğa ve kadın dayanışması: Ekofeminizm. Eşit Adımlar. Sürdürülebilir Kalkınma Derneği*. <https://www.skdturkiye.org/esit-adimlar/guncel/doga-ve-kadin-dayanismasi-ekofeminizm/> adresinden 20 Ekim 2025 tarihinde edinilmiştir.

Ekofeminizm. (2025). *Feminist Bellek*. <https://feministbellek.org/ekofeminizm/> adresinden 9 Temmuz 2025 tarihinde erişilmiştir.

Federici, S. (2004). *Caliban and the witch: Women, the body and primitive accumulation*. Autonomedia.

Gaard, G. (1993). Ecofeminism: Women, animals, nature. *Environmental Ethics*, 15(2), 117-132.

Gezgin, E. (2017). Kadın ve doğa üzerindeki tahakküme alternatif bir bakış: Ekofeminizm üzerine bir değerlendirme. *Border Crossing*, 7(2), 395-412.

Hobgood-Oster, L. (2016). Ecofeminism: Historic and international evolution.

Işıklı, Ş. (2014). Kadına Tahakküm Ya Da Eril Usun Tavırları. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* (43).

İmga, O., & Olgun, H. (2017). *Yeşil ve siyaset: Siyasal ekoloji üzerine yazılar*. Liberte Yayınları.

Kırlı, Ö. (2015). “Öteki”lerin Özgürleşmesi: Eko Feminizm. In F. Kırışık, & Ö. Sezer, *Siyasal Ekoloji*. Ankara: Detay Yayıncılık.

King, Y. (1994). Feminism and the revolt of nature. In C. Merchant (Ed.), *Key concepts in critical theory: Ecology*. Humanities Press.

King, Y. (1989). Healing the wounds: Feminism, ecology and the nature/culture dualism. In *Reweaving the world*. Sierra Club Books.

Lloyd, G.(1996) *Erkek akıl* (çev: M. Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Larrere, C. (2016). L'Ecoféminisme: Féminisme Ecologique ou Ecologie Féministe. *Tracés. Revue de Sciences Humaines*.

Laprise, Y., & Myriam. (1997). L'écoféminisme selon Françoise D'Eaubonne. *L'Écoféminisme*, (74).

Merchant, C. (1996). *Earthcare: Women and the environment*. Routledge.

Merchant, C. (1992). *Radical Ecology: The Search for a Livable World*, Routledge, London and New York.

Merchant, C. (1990). *The death of nature: Women, ecology, and the scientific revolution*. HarperOne.

Merchant, C. (2005). *Radical ecology: the search for a livable world*, NY: Routledge.

Mohai, P., Pellow, D. ve Roberts, J. T. (2009). Environmental justice. *Annual review of environment and resources*, 34(1), 405-430. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-082508-094348>

Olgun, H. (2017). Eko-Feminizm: Kadın-Doğa İlişkisi ve Ataerkil Tahakküm. In H. Olgun, & O. İmga, *Yeşil Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.

Oppermann, S. (2012). *Ekoleştirir: Çevre ve Edebiyat*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Özdemir, H., & Aydemir, D. (2019). Ekolojik Yaklaşımlı Feminizm/ Ekofeminizm Üzerine Genel bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihi Süreci ve Türleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2(2), 261-278. <https://doi.org/10.33708/ktc.608639>

Özhan Dedeoğlu, A., & Karakurum, S. S. (2025). Ekofeminizm ve Feminizmin Tarihsel Perspektifi: Kapitalizm ve Ataerki Bağlamında Kadın ve Doğa. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 165-182. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1552598>

Pepper, D. (1996). *Modern Environmentalism: An Introduction*, Routledge, London and New York.

Plumwood, V. (1993). *Feminism and the mastery of nature*. Routledge.

Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve doğaya hükmetmek* (Çev. B. Ertür). İstanbul: Metis.

Salleh, A. (1997). *Ecofeminism as politics: Nature, Marx and the postmodern*. Zed Books.

Sandilands, C. (1998). The good-natured feminist: Ecofeminism and democracy. In R. Keil, et al. (Eds.), *Political ecology: Global and local* (pp. 235-250). Routledge.

- Shiva, V. (1988). *Staying alive: Women, ecology and development*. Zed Books.
- Soyşekerci, S. (2006). Cinsiyet ayrımcılığı olarak üstün erillik olgusunun aile işletmelerindeki etkisi: kuramsal bir bakış. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), Sayı: 2, 1-26.
- Sperling, L. (2001). *Women, political philosophy and politics*. Edinburgh University Press.
- Tamkoç, G. (2012). Ekofeminizmin Amaçları. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, 77- 84.
- Tong, P. R. (2006). *Feminist Düşünce* (çev. Z. Cırhinoğlu). İstanbul: Gündoğan.
- Tong, R. (2009). *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction*. Westview Press, Colorado.
- Üskül Engin, Z. (2017, 23 Ağustos). Ekofeminizm. *Sosyal Demokrat Dergi*. <https://www.sosyaldemokratdergi.org/zeynep-uskul-engin-ekofeminizm/>
Sosyal Demokrat Dergi
- Üzel, E. (2006). *Feminizm ve Doğa Ekseninde Ekofeminizm*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Warren, K. J. (1987). Feminism and ecology: Connecting the dots. *Environmental Ethics*, 9(1), 3-20. <https://doi.org/10.5840/enviroethics19879113>